

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
MEDITÁCIÓ	Scholz Lászlótól — Bőjt 1
TANULMÁNYOK	Kärner Károly: Igaz, igazság, Isten igazsága. 3
	Dóka Zoltán: Egyház és egyházjog az Újszövetség fényében. 11
	Scholz László: Az egyház meghatározása a lutheri reformációban. 20
	Boleratzky Lóránd: Új törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról. 28
EMLÉKEZÜNK	Komjáthy Miklós: Mályusz Elemér 37
	Dóka Zoltán: Egy fényt író, empatikus ember: dr. Keken András. 38
	Vers Keken Andrástól: Magamnak prédikálok. 45
	Boleratzky Lóránt: A két Zsedényi 46
FÓRUM	Megjegyzések az Országos Egyházi Közgyűlés határozataihoz. 50
SZÉLJEGYZETEK	id. Magassy Sándor 51
SZERKESZTŐI ÜZENET	53
	Tartalmi összefoglaló magyar, német és angol nyelven. 54
	Pályázati felhívás 56

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör evangélikus, független, teológiai, kritikai negyedévi folyóirata
 Új folyam — 1990. 5. szám — március hó
 Szerkesztők: ifj. Fabiny Tibor — Ittész János
 A szerkesztőbizottság tagjai: Botta István, Dóka Zoltán, Ittész Gábor, id. Magassy Sándor
 Felelős kiadó: id. Kendeh György (Tel.: 1-662-523)
 Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.
 Egyes szám ára: 50 Ft; évi előfizetési díj: 200 Ft.
 Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör — Budapest — OTP XI.ker.8145-2.
 Készült a Pannon Agrártudományi Egyetem sokszorosító üzemében, Keszthelyen

HU ISBN 963 7742 72 7 Törzsszám: 74/90.
 Engedélyszám: III./EL/20/1989.

A címlap és a bélyegző Dénes Pál munkája

SCHOLZ LÁSZLÓ

B ő i t

"Pedig a mi vétkeink miatt kapott sebeket, bűneink miatt törték össze. Ő bűnhődött, hogy nekünk békességünk legyen, az ő sebei árán gyógyultunk meg." (Ézs 53,5.)

"... az ő sebei által gyógyultatok meg." (1Pt 2,24.)

"Jézus, sebeidnek mélye..." Vajon milyen mélyek azok a sokszor megénekelte sebek? Mélye elérhető-e a sebész éles késeivel? Elképzelhető-e, hogy az ő vérző sebeibe az egész világ szennye-bűne belefér? Gondolatban ma is számosan végigkísérik a Fájdalom Férfiát egykori Golgota-útján, hogy újra átéljék valamelyest az ott történeteket. Az egyház történelme folyamán bőséggel akadtak túlfűtött érzésektől fogant szavak is vagy misztikába hajló áhitatos elmélkedések. Nem marad-e mégis örök talány, hogy "a mi vétkeink miatt kapott sebeket, bűneink miatt törték össze" őt?

Ismeri ugyan az ember minden korban (hogyan ismerné a mi nemzedékünkben is!) a testi-lelki kínok iszonyatát. Bár arról nem lehet tapasztalatunk, mit jelent saját bűn nélkül, merőben büntelenül elviselni a fára feszítettést és a végső elhagyatást, még az Istentől valót is! Ám ettől eltekintve is, a Megváltó szenvedéseire nézve tudnunk kell, hogy nem testi-lelki kínjainak a leírása, tüzetes végig gondolása vagy az ő sebeibe való együttérző elmélyedés a döntő, hanem – a hit!

Az a hit, mely mindenestől kiszolgáltatja magát Isten most hangzó ígéjének, bizodalommal megfogózik az élőszóval hirdett jó hírben: "Ő bűnhődött, hogy nekünk békességünk legyen, az ő sebei árán gyógyultunk meg." Isten egyszeri tette volt, ami a Golgotán történt. Ő szerzett békességet önmaga és a tőle elszakadt világ között. Megszakította a "sebre-sebet" kegyetlen törvényét. A sebekben rendszerint elvérezni szokott az ember. De az ő sebei gyógyító sebeknek bizonyultak. Péter levele meri állítani a szórványban élő keresztyénekről: ti az ő sebei által meggyógyultatok! Bűnbocsánat és új engedelmeség jelzi ezt a valóságos gyógyulást az életükben.

Jézus Krisztus egyszersmindenkorra érvényes helyettes szenvedését az evangélium hallásakor, hallgatásakor kell a legszemélyesebben magunkévá tennünk, ha mi is meggyógyulni akarunk. Nem érzésbeli hullámszárról van itt szó, még kevésbé elménk gondolatainak megerőltető forgatásáról. Hit által meggyógyul ez a gyógyulás. Hit által, amit a Szentlélek akkor ad,

MEDITÁCIÓ

mikor halljuk és meghalljuk újra - akár egy bõjti órán, akár bármikor más alkalommal - az evangéliumot: Érettünk! Luther mondta egyetemi előadásai során: nem elég tudni, hogy Jézus Krisztus szenvedett; arany betűkkel a szívünkbe kell felírni azt, hogy érettünk szenvedett s bízó hittel mondani: az én bűnöm immár nem az enyém, immár Krisztuson van!

Krisztus sebei gyógyító, diadalmos sebek! A feltámadást rejtik magukban. G. Aulén neves svéd teológus írja, hogy a nagypénteki eseményt tulajdonképpen a húsvéti énekeink tükrözik helyesen.

Bõjt van. Tékozló fiakként "magunkbaszállni" szükséges, de nem elég, mert így bűnnél, halálnál egyébre aligha lelünk. Krisztus sebeihez kell mélyen belenézni. Mégpedig hittel, az evangélium ébresztette bízó hittel. Ugy feltámadásban, gyógyulásban lesz részünk.

+ + + +

M E G H Í V Ó

Az ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR f.évi április hó 7-én,
s z o m b a t o n d.e. 10 órai kezdettel
a Budapest-kelenföldi Gyülekezet tanácstermében
(XI. Bocskai út 10.)

ÉVI RENDES KÖZGYÜLÉSÉT

tartja az alábbi tárgysorozattal:

1. Elnöki megnyitó
2. Titkári jelentés
3. Pénztáros jelentése
4. Ellenőr jelentése
5. Új tagok felvétele
6. Indítványok
7. Bejelentések

A közgyűlésre mind a Baráti Kör tagjait, mind az érdeklődőket
szeretettel hívja

az Ordass Lajos Baráti Kör Elnöksége

KARNER KÁROLY

Igaz, igazság, Isten igazsága*

1. Azok a fogalmak, amelyeket a magyarban az „igaz, igazság” szavakkal fejezünk ki, a bibliai gondolkodás számára alapvető jelentőségűek. Aki legalább valamennyire is tisztába nem jön értelmükkel, végzetesen félreértheti a Biblia Üzenetét. Pál apostoli igehirdetése, különösen pedig a Római levél megértése szempontjából hasonlóan alapvető jelentőségű az „Isten igazsága” kifejezés: ez vezet el bennünket az apostol Üzenetének a középpontjába. Azonban e szavak és fogalmak értelmét pontosan megállapítani és körülírni már eredeti összefüggésükben sem könnyű, mivel a bibliai írók sem használták azokat mindig teljesen azonos értelemben. Különösen megnehezíti a feladatot az a körülmény, hogy ezek a fogalmak igen nagy szerepet játszanak a görög (filozófiai) gondolkodásban, és hogy ez utóbbi a keresztényen gondolkodásra hamarosan döntő befolyást tudott gyakorolni. Mivel pedig a görög filozófiai gondolkodás (kül. a platonizmus) a maga előfeltevéseiben lényegesen különbözik a bibliai gondolkodástól, ezért a Biblia Üzenetének platonikus szempontok szerint történt magyarázása régtől fogva elhomályosította e bibliai fogalmak eredeti értelmét és sokszorosan megnehezíti annak a körülírását, kifejtését.

A magyar nyelvben ezekhez a magukban véve is igen nagy nehézségekhez még egy különösen is súlyosbító mozzanat járul hozzá. Az „igaz” és „igazság” szavakkal t. i. két egymástól lényegesen különböző fogalomkört írunk le. Ennek nem csupán az Újszövetség eredeti nyelvében, a görögben, hanem a latin és a mai európai nyelvekben is általában két különböző kifejezés felel meg. Ennélfogva a magyarban az „igaz”, „igazság” szavak állandóan „kétértelműek”, amit persze a közönséges beszédben a megszokott szóhasználat folytán a legtöbb ember észre sem vesz. Azonban e szavak kétértelműségét azonnal észre vesszük, ha gondolunk arra, hogy egyfelől „igaz” a „kétszer kettő négy”, másfelől pedig beszélünk „igaz ember”-ről (elentétben a „hamis ember”-rel). Az „igazság”-ot keresi és alapítja meg a tudomány, de „igazságá”-t keresi az az ember is, akit valaki pl. csalárd módon kifosztott s akinek a bíró szolgáltat „igazság”-ot. Vagyis — általános értelemben — az „igazság” egyfelől megjelöli a „tévédés”, a „nem igaz” és „hazugság” ellentét, másfelől pedig a „hamisság”, „törvényt-

*Kerner Károly: Római levél magyarázata, Győr 1942. 138-143 o. Isten igazsága.

TANULMÁNYOK

lenség", „gonoszság" és „igazságtalanság" ellentétét. „Igazság" az első értelemben az, amit a görög „alétheia", a latin „veritas", a német „Wahrheit", az angol „truth", a francia „vérité" szavak jelölnek meg. A második értelemben pedig a magyar „igazság" szónak a görög „dikaiosyné", a latin „iustitia", a német „Gerechtigkeit", az angol „righteousness" (bibliai szóhasználatban; azonkívül: „justice"), a francia „justice" szavak felelnek meg.

A szónak ezt a kettős értelmét állandóan szem előtt kell tartanunk és élesen meg kell különböztetnünk, ha helyesen akarjuk megérteni az Újszövetséget. A Római levél megértésének a szempontjából különös fontosságot nyer az „Isten igazsága" fogalma a latin „iustitia" értelmében, míg viszont pl. János evangéliumában különösen fontos az „igazság" fogalma a latin „veritas" értelmében. A következőkben tehát az „igaz", „igazság" fogalmáról a „iustitia" értelmében szönlünk.

2. a) A Biblia számára alapvető felismerés az, hogy Isten „igaz és egyenes" (V. Móz. 32, 4; v. ö. Zsolt. 145, 17) s hogy „igazsága megmarad mindvégig" (Zsolt. 111, 3; v. ö. Zsolt. 119, 142): olyan megrendíthetetlen az igazsága, mint „a hegyek" (Zsolt. 36, 7). Más szóval: Isten „igaz", mivel minden szava, cselekedete, megnyilatkozása nyílt és egyenes, nincs benne semmi csalárdság vagy hamisság. Azért lehet bízni és megbízni benne. Igazsága pedig azt jelenti, hogy minden megnyilatkozása helyes és jó, és hogy érvényt szerez annak, ami helyes és jó. Nemcsak megszabja és kinyilatkoztatja — a „törvény"-ben — azt, ami helyes és jó, hanem mindez tőle származik is (v. ö. Jak. 1, 17): igazság „az ő királyi széke"-nek alapja" (Zsolt. 89, 15). Isten megfélemlébezhetetlen királyi hatalommal intézi a világot, nevezetesen az ember-világ sorsát és pedig úgy, mint a bíró, aki érvényt szerez az igazságnak, vagyis annak, ami helyes és jó. Ezért bizhatnak benne és folyamodhatnak hozzá a gyengék és elnyomottak, akik igazságtalanságot szenvednek. „Megerősítelek, sőt megsegítelek és igazságom jobbjaival támogatlak", — mondja Isten az ő szolgájának (Ézs. 41, 10). A kegyes is Istenhez könyörög: „Tebenned bíztam, Uram! Ne szégyenüljek meg soha: igazsággoddal szabadíts meg engem!" (Zsolt. 31, 2; v. ö. 71, 2). Isten „igazsága" tehát ebben az összefüggésben az, hogy királyi hatalommal érvényt szerez jó és tökéletes akarátának, azt keresztülvieszi, mint ahogyan Mózes éneke dicsőíti őt: „Köszikla! Cselekedete tökéletes, mert minden ő úta igazság (pontosabban: jog)! Hűségés Isten és nem család; igaz és egyenes ő" (V. Móz. 32, 4).

Ennek az „igazság"-nak kell érvényesülni az embernek az Istenhez való viszonyában is. Mivel Isten segíti „igazságá"-hoz a szegényt és elnyomottat, azért „igaz" az az ember, akit

Isten fogad el és nyilvánít ki igaznak (v. ö. Ezs. 45, 25). Ezért ellentéte az „igaz”-nak az „istentelen”, a „gonosz” (pl. I. Móz. 18, 23) és ezért válik az „igaz” azonos értelművé a „kegyes”-sel (pl. Zsolt. 32, 11; 33, 1; Mát. 1, 19).

Az elmondottak alapján nyomatékosan hangsúlyoznunk kell, hogy a bibliai gondolkodás számára az „igazság” nem „eszme” és nem is olyan „eszmény”, amely célként lebeg a cselekvés előtt, hanem ú. n. viszonyfogalom, azaz megjelöli azt a viszonyt, amelyben a cselekvő a vele szemben támasztott jogos igényhez van. Ez áll az embernek az Istenhez való viszonyára éppen úgy, mint az Isten „igazságá”-ra, amely megnyilatkozik a szegényeknek és elnyomottaknak nyújtott megmentő szabadításában, valamint a választott nép iránti hűségében, az egész népet ellenségeinek, az istentelenseknek kezéből kimentő irgalmában.

b) A bibliai gondolkodás Isten „igazságá”-t szoros kapcsolatba hozza avval, hogy Isten bíró. Isten ítéletet tart és pedig igazságos ítéletet, más szóval, a gonoszokat és istentelenekeket bünteti, a kegyeseket pedig megmenti (t. i. a gonoszok a hatalmából). Az ítélet mértéke a kinyilatkoztatott törvény: „Ez lesz nekünk igazságunk” (azaz ennek révén érünk el felmentő végzést Isten ítéletében), „ha vigyázunk arra, hogy megtartsuk mind e parancsolatokat az Úr előtt, a mi Istenünk előtt” (V. Móz. 6, 25). A prófétai lélek lassú elhalásával és a zsidó gondolkodás fokozatos megmerevedésével, mely a kegyesség középpontjává a törvény megtartását tette, hovatovább az „igaz” és „igazság” szavak értelme is eltolódik ebbe az irányba. Isten „igazsága” az, hogy a törvény szerint, azaz „igazságosan” ítél: „Amint cselekszik az ember, úgy fizet neki... Bizonyára az Isten nem cselekszik gonoszszágot, a Mindenható nem ferdíti el az igazságot” (pontosan: „jogot”, Jób 34. 11-12; v. ö. Péld. 24, 12). „Igaz” ember tehát az, aki a törvényt megtartja és pedig annál igazabb, minél aprólékosabb pontossággal tesz eleget a törvény minden egyes rendelkezésének. Ez a gondolkodásmód nyilatkozik meg helyenként már a zsoltárookban is, pl. Zsolt. 37, 30-31: „Bölcséséget beszél az igaznak szája... Istenének törvénye van szívében”, v. ö. Péld. 21, 15; Zsolt. 18, 21-25. Különösen nyomatékosan hangsúlyozza ezeket a szempontokat a késői zsidó gondolkodás, az írástudomány (rabbinizmus). E szerint az embernek minden olyan cselekedete, amellyel megtartja a törvényt, teljesíti annak rendelkezését, érdemet szerez Isten előtt. Isten egyenesen azért adta a sok egyes parancsolatot Izráelnek, — mondják, — hogy megsokasítsa az alkalmat érdemek szerzésére engedelmesség által és a törvény megszegésének elkerülésével (v. ö. Moore: Judaism. II, 92. k. lp.). Akik a törvényt megtartják, azok a jócselekedetekből kincset halmoznak fel maguknak Istennél, amely az ítélet napján lesz nyilvánvalóvá. (v. ö. IV.

Esdr. 7, 77). A zsidó írástudomány nagy gonddal állítja össze azoknak a jócselekedeteknek a listáját, amelyek Isten előtt különösen fontos érdemet jelentenek. Egyike a legfontosabbaknak ezek közt az irgalmasság gyakorlása, vagyis az alamizna. Ezt a zsidóság egyenesen „igazság”-nak nevezi. Ennek a szóhasználatnak az elterjedtségét és vele ennek a gondolkodásnak a messze elágazó hatását mutatja, hogy az még egyes újszövetségi kéziratokig is elhat: Mát. 6, 1-ben némely kéziratok „igazság” („kegyesség”) helyett az „alamizna” (görögül eleemosyné, a. m. „irgalmasság”) szót olvassák.

Mivel az „igaz”-ak azok, akik a törvényt megtartják, e felfogás szerint Istennél minden hangsúly igazságos bíró voltára kerül: „Megítél mindenkit cselekedetei szerint” (Sirák 16, 12). „Aki igazságot cselekszik, az jutalmat nyer: mindenkinek a cselekedetei szerint” (Sirák 16, 14 a héber szöveg szerint). Különösen is hangsúlyozzák ezek a késői zsidó írók, hogy Isten pártatlan bíró: „Isten, a mi Urunk, olyan bíró, aki nincs tekintettel a személyre és nem fogad el ajándékot” (Jubileumok könyve 33, 18; v. ö. Róm. 2, 11; Ef. 6, 9; Kol. 3. 25; Csel. 10, 34).

3. Hogy világosan láthassuk, mit is jelent Pál apostol ajakán az „Isten igazsága” kifejezés, legalább néhány vázlatos szóval ki kell térnünk arra is, hogy milyen jelentést fűz a görög szóhasználat az „igaz”, „igazság” megfelelő görög szavaihoz. Erre annál inkább szükség van, mivel a görög szóhasználat értelme végzetesen befolyásolta az idők folyamán e fogalmak bibliai, pontosabban újszövetségi értelmét, sőt igen sokszor — részben öntudatlanul — ma is a görög gondolkodás és szóhasználat síkjában értelmezik azokat.

A görög „dikaios” magyarul annyi, mint „igaz”, „helyes”, „jogos”, megjelöli tehát azt, aki illetve ami a „diké”-nek, a jognak és rendnek megfelel. „Diké” Homérosznál még a jognak, rendnek és igazságnak az Olymposon trónoló istennője, Zeus leánya, később személytelenné válva a vallásos és erkölcsi jogrend, amelybe beletartozik az állam belső jogrendje is. A világnak, pontosabban az egyéni és közösségi életnek a belső törvényszerűségét, jogrendjét a görög gondolkodás immanens isteni normának látja és tudja: a vallásos és erkölcsi rendben foglalt normák változhatatlan, „örök” érvényűek. Ezért a „dikaios”-nak vagyis „igaz”-nak, Aristoteles híres meghatározása szerint (Eth. Nic. V. 2 p. 1129 a 33) a görög gondolkodás azt az embert mondja, akinek magatartása „megfelel a törvénynek és az egyenlőséget tartja szem előtt” (vagyis egyenlő elbánásban részesít másokat, nem részesít előnyben valakit, míg mást megkárosít). A „dikaios” jelentése tehát e ponton erősen megközelíti azt, amit mi az „igazságos” szóval fejezünk ki, a nélkül, hogy teljesen átsiklana az utóbbi értelembé. Mert e jelzett értelemben „igaz”-nak lenni a görög gon-

dolkozásban kialakult erkölcsi felfogás szerint egyike a főerényeknek: az „okosság, józanság, igazságosság és férfiaság” a közkeletű görög filozófiai erkölcstan szerint a négy főerény. Ezekben nyilatkozik meg az erkölcsi jellem és ezek az erények lebegnek mint eszmények az erkölcsi cselekvés előtt (itt tehát az „igazság”, ill. „igazságosság” nem „viszonyfogalom”, hanem „eszmei fogalom”). Másfelől azonban a görög felfogás szerint az „igazság”, ill. „igazságosság” minden egyéb erénynek az összfoglalata. Már Theognis azt mondja: „Az igazságban össze van foglalva minden erény”, s ezt a mondást később is állandóan idézik (pl. Aristoteles az igazságról szóló fejtegetéseiben, Eth. Nic. V, 3 p. 1129 b 30). Mindazt, amit a görög gondolkodás hazafiúi kötelességnek és polgári erénynek, becsületességnek, a törvényeket tiszteletben tartó, azokat megtartó és másokkal megtartató fegyelmezetttségnek ismert fel, azt mind egybefoglalja az „igazság”, ill. „igazságosság” („dikaiosyné”) erénye. Ez az a magatartás, amely által Aristoteles híres szavai szerint (Rhet. I, 9 p. 1366 b 9 kk.) „mindenki elnyeri azt, ami őt megilleti, amint azt a törvény rendel”. Az „igazság”-nak ez az aristotelesi fogalmazása, amely szerint az a suum cuique elvét fejezi ki, időnként végzetesen befolyásolta a bibliai értelemben vett „igazság” helyes megértését. Ez annál inkább lehetséges volt, mivel könnyű felismerni, hogy a görög igazság-fogalomnak vannak belső tartalmi érintkezési pontjai a zsidó írástudomány felfogásával az „igazság”-ról. Már Luther is ezzel az aristotelesi igazság-fogalommal állította szembe a bibliai, ill. Pál apostol értelmében vett „Isten igazságá”-t s helyesen jelölte meg az aristotelesi igazság-fogalom lényegét avval, hogy annak értelmében „az igazság a cselekedetekből következik és jön létre” (Ficker: Luthers Vorlesung über den Römerbrief 1515/1516. II, 14. lap). A bibliai és a görög igazság-fogalom különbségét azonban csak akkor értjük meg igazán, ha arra gondolunk, hogy bibliai értelemben „igazság”-a valakinek tulajdonképpen (l. a 2/a. alatt elmondottakat!) mindig Istenre való vonatkozásban van és az igazság Isten királyi hatalmával, isteni cselekvéssel megvalósított igazságot jelöl meg. A görög gondolkodás viszont az „igazság”-on mindig az emberi jellem megnyilatkozását érti. Ebben az elgondolásban „Isten igazságá”-ról beszélni értelmetlen, mivel a görög gondolkodás az istenségben sohasem ismeri fel azt a világtülnyenes hatalmas Istent, akiről az Írás szól. Ha a görög gondolkodás szerint az „igazság” eszméjének isteni vagy örök érvénye van, akkor ez csak annyit jelent, hogy az igazságosság elve mint büntető hatalom sorsszerű kényszerrel érvényesül ott, ahol az ember fennhéjzásában a változhatatlan isteni rendet megsértette (v. ö. kül. Aischylos és Sophokles tragédiáit!).

4. Amit Pál apostol „Isten igazsága”-nak mond, az közvetlenül kapcsolódik ahhoz, amit az Ószövetség hirdet (1. 2/a. alatt). Viszont az apostol az evangélium üzenetét jórészt éppen a zsidó írástudomány tanításával (1. 2/b. alatt!) szemben fejti ki. Ezért hangsúlyozza nagy nyomatékkal, hogy a Krisztusban kinyilatkoztatott „Isten igazsága”-t „tanúsítják a törvény és a próféták” vagyis az Ószövetség (Róm. 3, 21). Az Ószövetség prófétái igehirdetésében „Isten igazsága” egyik központi fogalom: benne mintegy összefoglaló módon jut kifejezésre mindaz, amit Isten a kegyesnek juttat. Viszont amikor a kegyes azért könyörög Istenhez, hogy „igazságával mentse meg őt” (Zsolt. 31, 2), akkor ebben a könyörgésben foglalja össze reményiségének egész tartalmát. Pál apostol számára is ilyen értelemben válik az „Isten igazsága” olyan központi és átfogó értelmű fogalommá, hogy vele mindazt össze tudja foglalni, amit Isten üdvösségszerző akarattal cselekszik, véghezvisz. Ezért mondja Pál, hogy az evangéliumban Isten az ő igazságát nyilatkoztatja ki (Róm. 1, 17). Az evangéliumnak a teljes tartalma tehát az „Isten igazsága”. Az apostol ezt pontosabban Róm. 3, 21-28 szakaszában írja körül. E szerint Isten oly módon nyilatkoztatta ki igazságát, hogy „ingyen, kegyelméből fogadja el igaznak” a bűnöst „a Krisztus Jézusban létrejött váltság által”. Isten az által nyilatkoztatja ki igazságát, hogy Krisztusban váltságot szerez. Amikor Krisztust halálában engesztelésül rendeli s ezt az engesztelést hit által elsajátíthatjuk, „megmutatja igazságát e mostani időben, hogy igaz legyen ő maga és igaznak fogadja el azt, aki hisz Jézusban” (Róm. 3, 26). Az evangélium summája, Isten igazságának kinyilatkoztatása tehát az apostol szerint röviden a „hit által való megigazulás” a Krisztus halálában létrejött váltság alapján.

Ezt az „Isten igazsága”-t tanúsítja „a törvény és a próféták” (Róm. 3, 21), vagyis arról bizonyosságot tesz az egész Ószövetség. Az evangélium tehát egyenes folytatása az ószövetségi kinyilatkoztatásnak. A Róm. és Gal. részletes fejtegetései éppen ennek az igazolására szolgálnak. Viszont másfelől az evangéliumban Isten „törvény nélkül” nyilatkoztatja ki igazságát. (Róm. 3, 21). Ezzel az apostol evangéliumát élesen szembe állítja a késői zsidó gondolkodással, (melynek gyökerei azonban már az Ószövetségben is megtalálhatók). E gondolkodás számára, mint láttuk, Isten pártatlan bíró, aki előtt törvényének végletes és betűszerinti, sőt egyenesen formalisztikus betöltésével állhatunk meg. Amikor az apostol élesen hangsúlyozza, hogy „a törvény cselekedeteiből nem igazul meg senki sem előtte” (Róm. 3, 20), akkor első sorban ez ellen a késői zsidó gondolkodás ellen hadakozik. Vitán felül áll azonban az apostol számára is az, hogy az Isten örök bíró, aki „megfizet kinek-kinek a cselekedetei szerint” (Róm. 2, 6). Ez a látszólagos ellenmondás oly módon oldódik fel,

hogy a „hit” páli értelemben sohasem csak magunktól eltekin-
tő, Isten kegyelmét a Krisztusban megragadó bizodalom (bár ez a
legszerű elfogadása, „elhívése” a „kinyilatkoztatott igaz-
ság”-nak (az igazságot a veritas értelmében véve), hanem min-
dig együttal életet formáló, vagyis „szeretetlen munkálkodó”
(Gal. 5, 6) „engedelmisség” (v. ö. Róm. 1, 5; 6, 15-20). Akit
Isten a Krisztusba vetett hitéért „megigazít” azaz „igaznak
elfogad”, azt ez az isteni ítélet minősíti is, vagyis hitében
olyanná formálja, hogy megfeleljen Isten akaratának. Ezért a
hit sohasem az emberi adottságból kisarjadó magatartás, hanem
mindig együttal a Szentlélek által munkált erő. Átjárja az
egész életet, engedelmesen Isten igéje alá hajtja azt, új
egyéni és közösségi magatartást eredményez (hasonlít ehhez a
szeretet megnyilatkozásának a leírása, I. Kor. 13).

Az apostol által hirdetett evangéliumnak ezek a vázlatosan
felvázolt alaptételei értetik meg azt a sokszínű és sokrétű
szóhasználatot, mellyel éppen az „Isten igazsága” kifejezés-
sel kapcsolatban leveleiben találkozunk. Hangsúlyozni kell,
hogy a kifejezés kimondottan Isten igazságáról beszél. Nem
olyan értelemben ugyan, mintha Istennek a tulajdonságáról
volna szó s mintha az úgy nyilatkoznék meg, mint ahogy az er-
kölcsei jellem tulajdonságai jelentkeznek. Ezt a félreértést,
mely lényegében a görög gondolkodás „igazság”-fogalmát olvas-
sa bele az apostol szavaiba, nyomatékosan el kell utasítani.
Ez közelebről azt is jelenti, hogy Isten igazsága nem azonos
az Isten igazságos voltával vagy Isten örök bírói ítélettéte-
lével. Pál apostol számára ugyan magától értetődő, hogy Isten
igazságos és hogy mint bíró ítéletet tart. Azonban amikor az
apostol azt írja, hogy az evangéliumban Isten az igazságát
nyilatkoztatja ki, akkor ez nem igazságosságának a kinyilat-
koztatása, tehát nem azt jelenti, hogy igazságos ítéletet
tart a világ fölött. Ellenkezőleg, az evangéliumban nem Isten
szigorú ítéletéről, hanem a bűnösöket megmentő kegyelméről
van szó. Pál egyenesen azt írhatja, hogy Isten az „istente-
lent fogadja el igaznak” (Róm. 4, 5).

Isten igazsága tárul fel azonban előttünk az evangéliumban
azért, mivel ezt az igazságot Isten cselekszi meg, viszi vég-
hez s mivel ez az igazság Tőle származik. Istennek az evan-
géliumban kinyilatkoztatott igazsága nem Isten „tulajdonsá-
ga”, hanem cselekedete: „minden hívő üdvösségére” (Róm. 1,
16) szóló cselekedet, mellyel Isten „igaznak fogadja el azt,
aki hisz Jézusban” (Róm. 3, 26). Így Istentől származik min-
den igazság, a hit által pedig az igazság mintegy sajátunkká
lesz. Izráél törvényszerű kegyességével „hajszolta az igaz-
ság törvényét”, s mivel ezt a törvényt által megkívánt csele-
kedetekkel igyekezett elérni s így a „saját igazságát megal-
apozni, azért Isten igazságának nem engedelmeskedett” (Róm. 9,

TANULMÁNYOK

30-10, 4). Nem is nyerte el „a hitből való igazságot” vagy — ahogyan Pál a kifejezést egy más alkalommal fogalmazza, — „a Krisztusba vetett hit által nyert, Istentől származó igazságot” (Fil. 3, 9).

Az evangélium ajándéka, Isten igazságának a kinyilatkoztatása ezért éles ellentétbe kerül minden olyan kegyességgel, amely valamiképpen emberi magatartásra, morálra vagy vallásos cselekményekre, a „törvényre” építi fel az Istenhez való viszonyunkat és ezeknek a révén igyekszik az ember számára Isten kegyelmét, az üdvösséget biztosítani. „Ha a törvény által szerezhetünk igazságot, akkor Krisztus hiába halt meg” (Gal. 2, 21). Pál apostol ezt úgy is kifejezheti, hogy Isten rendelkezéséből Krisztus lett számunkra „az igazság” (I. Kor. 1. 30). Halálában mintegy kiteljesedik számunkra Isten igazságának a kinyilatkoztatása és pedig oly módon, hogy Isten Krisztusnak a keresztfán hozott áldozata által nyújtja nekünk az „igazság” ajándékát. Még paradoxabb formában mondja ezt az apostol azokkal a szavakkal, amelyekben a keresztről mint az Isten által szerzett engesztelésről szól: „Krisztusért kérünk titeket: békéljetek meg Istennel. Azt, aki nem ismert bűnt, értünk bűnné tette, hogy mi Isten igazsága legyünk őbenne” (II. Kor. 5, 20, 21).

V. ö. a kommentárokon kívül Kittel: „Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament”, II. 176-229 cikklet és az ott megadott irodalmat; továbbá Büchsel: „Theologie des Neuen Testaments”, 1935. 116 k. lpk.; Wendland Heinz-Dietrich: „Die Mitte der paulinischen Botschaft”, 1935, 25. k. lpk.; Kalt: „Biblisches Reallexikon”, 2. kiadás, 1938, I. 646-654. lpk.; Czeglédy: „Bibliai Lexikon”, 1931. II. 504-508. lpk.

+ + + +

A Norvég Izraelmisszió magyarnyelvű adása
szombaton és vasárnap 18 órától 18.15-ig
a 31 méteres monte-carlói hullámhosszon.

Dóka Zoltán

Egyház és egyházjog az Újszövetség fényében^{x/}

Volt egy tanárom, aki ha egy téma kidolgozásához segítségét kértem, nem azt kérdezte, mit tudok már a tárgyról, mennyi anyagot gyűjtöttem, hanem ezt: miért érdekel a téma? Valóban, még a legelvontabbnak tűnő tudományos témánál is melőzhetetlenül fontos kérdés az aktualitás. Nincs keservesebb dolog, mint céltalanul s ezért értelmetlenül dolgozni.

Nos, minket a megadott témával kapcsolatban egyáltalán nem fenyeget az aktualitás hiánya, hiszen zsinatra készül egyházunk. Meg kell jegyezmem, hogy a zsinat szükségességét is a mi reformmozgalmunk mondta ki először nyilvánosan. Azóta viszont az akkor még ellenzők már a saját ötletükként emlegetik. No de nem az a legfontosabb, hogy tudjuk, ki sütötte az első kenyeret, hanem az, hogy legyen kenyerünk. Nagyobb baj ennél az a helyzet, amelyben pillanatnyilag az OLBK és minden ún. struktúrán kívüli egyháztag vagy csoport van: nem tudjuk rávenni az egyházvezetőket arra, hogy testvéri egyenjogúságban leüljenek velünk beszélgetni egyházunk múltjáról, jövőjéről és konkrétan a zsinat feladatairól. Ha igaz — és miért hazudtak volna a hírhozók?! —, hogy a közelmúltban külföldi magyar evangélikus lelkészekkel tartott találkozáson egyházunk vezetősége részéről elhangzott ez a mondat: "Struktúrán kívüliekkel nem állunk szóba!", akkor nagy baj van. Ez ui. azt jelenti, hogy a vezetők azonosítják magukat az egyházzal és minket, a köznépet ki akarnak rekeszteni onnan. Egy püspöki levél, amely a Kiáltó szót bírálja, lényegében ugyanezt hangoztatja: hozzászólni lehet, de beleszólni nem! Azt nem mondja meg, hogy hogyan kell megkülönböztetni a kettőt. Mindenestre megdöbbenő, hogy egy püspök tiltja az egyháztagoknak, hogy saját dolgaikba beleszóljanak. Azt ui. senki nem gondolhatja komolyan, hogy azok a testületek, amelyeket személyi összetételükben az államegyházi diktatúra ültetett az egyház nyakára, alkalmasak egy új, szabadon működő egyházi struktúra megtervezésére és törvénybe foglalására.

Érdemes-e hát egyáltalán foglalkoznunk itt egyházjoggal, zsinattal, bármivel, ha nincs beleszólásunk egyházunk életének alakításába?! Ha az egyházvezetőség Karinthy híres kérdését lobogtatja felénk: "Ki kérdezett?!" Valóban, ki is kérdezett?! Az elmúlt években sokszor kérdeztem ezt magamtól is.

^{x/} Előadás az OLBK munkaülésén, Budapesten, 1989. október 28-án)

És be kellett vallanom, hogy senki, legalábbis azok közül, akiket nyilvánosan megszólítottam, senki nem kérdezett. Már-már önvádat éreztem – noha mondanivalóm igazában sohasem kétkedtem –, hogy miért beszélek én, ha senki nem kérdezett. S akkor a kérdésemre válaszul egy egész kérdéssor szólt meg bennem: ... és kikérdezte a prófétákat? Ki kérdezte Pál apostolt? Ki kérdezte a fiatal korinthusi karizmatikusokat, akiket római Kelemen az első század végén keményen megféd és kioktat levelében, mert lázadást szítanak az isteni jogon működő, hivatalos gyülekezeti vezetők ellen? Ki kérdezte Luther Mártont? És mindenekelőtt: ki kérdezte a názáreti Jézust, akit Betlehemben ugyanúgy kizártak az emberi strukturából az állatok közé, mint Jeruzsálemben, amikor a városon kívül megfeszítették?! (v.ö. Zsid 13,12-14) Ha semmi más nem is tesz máltóvá, hogy e nemkérdezettek közé számítsam magam, de ez a nemkérdezettség igen. Tőlük tanultam meg, hogy a strukturálók kérdéseire akkor is válaszolni kell, ha ők nem mondják ki azokat, mert félnek a válaszoktól.

De ezzel már benne is vagyunk témánk kellős közepében. Maga Jézus keresztje kényszerít bennünket a radikális kérdésfelvetésre: nincs-e alapvető, kibékíthetetlen ellentét egyház és egyházjog között? Nem arról van-e szó, hogy az egyik oldalon ott áll a Szentlélekkel telt nagy Karizmatikus és tanítványai, akik napról-napra a Lélek szabadságában követik Urukat, míg a másik oldalon ott áll a zsidó vallásosság betonkemény intézményrendszere, egy zárt, merev struktúra, amely tradícióból, hierarchiából, hatalmi érdekből, a struktúrát védő, a struktúrán kívülieket fenyegető, kazuisztikus törvények és szabályok rengetegéből épült? És nem arról van-e szó az egyháztörténetben is mind a mai napig?! Arról, hogy Jézus világos szava ellenére mégiscsak előírjuk, jogilag meghatározzuk, hogy a szél, a pneuma merre fujjon? Lehet a tüzet dobozba zárva konzerválni?

De azonnal fel kell vetnünk a jelentkező ellenkérdéseket is. Élhet a földön bármely emberi közösség valamilyen emberi rend, struktúra nélkül? Nem szükségszerű-e, hogy az idő múlásával és a közösség növekedésével – ahogyan ez az első századi egyházban is történt – sor kerül a kontinuitás biztosítására, azaz a tradícióképződésre és a jövő érdekében az élet szabályozására befelé és kifelé egyaránt? Nincs más lehetőség, mint vagy a Lélek szabad működését korlátok közé szorító, megbénító struktúra, vagy egy zürzavarba torkolló parttalanság, amely a Lélek szabadságára hivatkozva szétzüllesztí a közösséget? Vagy a "rendegyház" vagy a szekta? Az egyház mindig e két veszély között, mint Scylla és Karibdis között hajózott, és valljuk meg, csak ritkán sikerült baj és veszteség nélkül átjutnia.

Egy hasonlattal hadd lépjek tovább. Képzeljünk el egy családi otthon, ahol minden ajtón feliratos tábla lóg, s a folyosón feliratos nyilak jelzik, mi hol található. Sőt a családtagok nyakában is tábla lóg, rajta kinek-kinek a neve, családi státusa, foglalkozása, napi feladatai. Ha valóban volna egy ilyen otthon, kettőre gondolhatnánk: vagy viccel, játszik a család, vagy identitászavaruk van, lelki betegek. Viszont nem gondolunk sem játéokra, sem betegségekre, ha pl. egy adóhivatalban találkozunk hasonlóval. Ott egyenesen szükségesekek a nyilak és feliratok, hogy az ügyfelek el tudjanak igazodni. Mindenféle jognak, az egyházjognak is ilyenféle szerepe van az emberi életben: jelzést, útmutatást adnak, hogy hol, mikor, minek és hogyan kell történnie. Ugyanakkor magában a folyamatban nem vesznek részt, az ügyeket nem intézik el helyettünk. Legfeljebb "vádolnak", ha rossz szobába nyitottunk be, vagy valamit otthon felejtettünk. A jog, a jogszabály előírja az élet rendjét, de nem azonos vele. Pál apostol ezt így mondja: a törvény nem képes "életet adni" (Gal 3,21). Ráadásul még az is megtörténhet, hogy valaki rossz viccet csinál, összekeveri a táblákat, nyilakat, s ezzel összezavarja az ügyfeleket, zűrzavart, rendetlenséget okoz. Az ügyintézés ui. az összekevert táblák ellenére továbbra is ott folyik, ahol addig is folyt. Mert nem az élet belső rendje igazodik a törvényhez, hanem a törvénynek kell kifejeznie az élet valódi rendjét. És mi a helyzet a feliratok nélküli családban? Ott talán rendetlenség van? A családtagok összetévesztik a helyiségeket vagy egymást? Igazi családban erről szó sem lehet. Ott a család élet rendjét külső jelek, útjelzők nélkül, egy belső erő hozza létre, szervezi, irányítja: az egymás iránti szeretet.

A kérdés most éppen ez: vajon az egyház "család" vagy "adóhivatal"? Familia dei, az Isten családja, ahogy egyik legszebb újszövetségi kép ábrázolja, amelyben "törvény nélkül jelent meg az Isten igazsága" (Róm 3,21), vagy szigorú szabályokkal organizált hivatal, amelyben a törvény feltárja adósságainkat és ítélettel fenyeget, ha nem fizetünk? Kép nélkül: szüksége van-e az egyháznak egyházjogra, illetve jogilag kiépített szervezetre, vagy ez — mint Rudolf Sohm a múlt század végén állította — egyenesen ellentétben áll az egyház lényegével? Mielőtt a kérdésre válaszolnék, tekintsük át vázlatosan az újszövetségi kor egyházszervezetének alakulását.

Jézus Isten országának kegyelmes közelségét hirdette. Ez volt igehirdetésének és küldetésstudatának, őt mindenki mástól legjellegzetesebben megkülönböztető sajátossága. Ebben a kegyelmes isteni közelségben mindenkit a maga követésére hívott. Radikális törvénytárgyátával pedig felmutatta és felkínálta azt az új egzisztenciát, amelyet Isten közelsége ajándékoz a bűnös embernek.

Követőit nem szervezte zárt közösséggé. Tanítványai körét nem nevezte másokkal szembeállítva az igazi Izraelnek, ahogyan ezt a kumrániak, esszénusok és más, főként apokaliptikus csoportok tették. Sőt azzal, hogy követői közül 12 tanítványt választott, éppen azt jelezte, hogy küldetése és örömhíre egész Izraelnek, s nem csupán egy szűk körnek szól.

Ezt az egyetemes igényt Jézus azáltal is érvényesítette, hogy mindenkit, aki hívó szavának engedett, küldetéssel bízott meg: "Hirdesd Isten országát!" (Lk 9,60) Ordass Lajos egyik szép áhítatának kérdése, hogy Jézus vajon hányszor hívott és hányszor küldött embereket, számszerűen nem válaszolható meg, de teológiailag igen: ahányszor hívott, annyiszor küldött.

Ez a missziói alapállás érteti meg, hogy Jézus sem ön magát, sem tanítványait nem vonta ki a zsidó kegyességi és kultikus életből, amíg ellenfelei ki nem zárták onnan. (Hasonlóképp történt Lutherrel és a reformátorokkal is.)

Ugyancsak az egyetemes igényű missziói alapállás érteti meg, hogy Jézus tanítványi körének úgyszólván semmi jogi, szervezeti jellege nem volt. Viszont annál többet hallunk arról, hogy a kifelé missziói küldetésű tanítványokhoz milyen magatartás illik befelé, egymás között. Ennek két fő vonása: öntelt gőg helyett a bűnösök alázata, — uralkodási vágy helyett egymás szolgálata, a diakóniai lelkület.

A nagypénteki holtponthoz Jézus feltámadott megjelenései állítják talpra és szolgálatba a Galileába menekült tanítványokat. Jézus feltámadása felébreszti bennük a végső, eszhatológikus beteljesedés közelségének tudatát. Ezért térnek vissza Jeruzsálembe, s ott mint Isten eszhatológikus népe, a végső idő új Izraelé hirdetik Jézus feltámadását és közeli visszatérését. A missziói igehirdetésnek ez az új tartalma kihívást jelent a jeruzsálemi zsidóság számára és egyre erősödő üldözést az ösgyülekezetnek. Ennek ellenére nem adják fel a zsidósághoz, mint választott néphez való tartozásuk tudatát, sem gyakorlatát. Mint Jézus, ők is részt vesznek a zsidó kegyességi és kultikus életben, amíg ki nem szorulnak onnan. Ugyanakkor saját összejöveteleik is vannak, ahol elsősorban az urvacsorában a feltámadott Ur jelenlétét élik át a Szentlélek által. A misszió és az (urvacsorai) istentisztelet (ApCsel. 2,42) volt az ösgyülekezet életének két fókuszja, amelyek formálták a strukturát. Az istentiszteleti együttléteken nemcsak tanítás, urvacsoravétel, imádkozás történt, hanem a "közösség" gyakorlása is, ami valószínűleg az egymásról való anyagi gondoskodást jelentette. Péter és a tizenkettő vezető szerepe kétségtelen volt, de a későbbi írók (mint pl. Lukács) a történeti kontinuitás érdekében jobban hangsúlyozták ennek jelentőségét, mint amilyen eredetileg lehetett. Át-

TANULMÁNYOK

vették viszont a zsidóságtól a "vének" (presbiterek) intézményét, amellyel azonban Pál leveleiben sohasem találkozunk.

Fordulatot jelent az ösgyülekezet életében az ún. hellenista, azaz görögül beszélő zsidó csoport üldöztetése és szétszóródása. Ezek radikális törvény- és kultuszkritikáját nem tudta elviselni a jeruzsálemi zsidóság, ahogy Jézusét sem. Az üldözés áldozata lett István vértanú. De éppen így, mint szétrugott parázs, terjedt az üldözöttekkel együtt a törvénytől, mint az üdvösség feltételétől mentes evangélium. A hellenista zsidókereszténység középpontjából, Antiochiából indul el a pogánymisszió, amelynek világigényes, legnagyobb munkása Pál apostol lett.

A hellenista gyülekezetek szervezeti felépítése, istentiszteleti élete-szabádon alakult. A jeruzsálemi ösgyülekezet sehol nem erőltetett valami "központi modellt", noha a lelki, hitbeli kapcsolat a különbözőségek ellenére sohasem szakadt meg. Ilyen lelki, hitbeli és nem szervezeti, jogi szinten maradt Jeruzsálem mintegy szimbolikus központja az egész missziói kereszténységnek. Rendkívül tanulságos epizód tekintetben Pál és Péter találkozása Antiochiában, ahol Pál az evangéliumi szabadság nevében megfeddi Péter képmutatását. Kezdetben bizonyára sehol sem vették át a hellenista gyülekezetek a presbiteri intézményt, s ezért nem találkozott azzal Pál apostol sem. Apostolok (nem a 12!), próféták és tanítók irányították a gyülekezet életét, de nem mint valami hivatalos intézmény tisztségviselői, hanem mint akiket a Lélek megajándékozott a tanúskodás, a konkrét lelki útmutatás és a tanítás képességével.

Ebből a háttérből nőttek ki a páli gyülekezetek. Ezekre ugyancsak a Lélek vezetésének és sokféle ajándékának gazdag mozgalmassága jellemző. Szervezeti kérdésekről alig olvasunk a páli levelekben. Tulajdonképpen csak ott, ahol visszaélés-ket igazít helyre az apostol. A gyülekezetet nem egy szilárdan kiépített szervezet, s annak hivatalos képviselői tartják össze, hanem a Lélek. Érdekes apróság, hogy 1Kor 16 szerint talán még pénztárosa sincs a gyülekezetnek. Mindenki otthon teszi félre, amit a jeruzsálemi gyűjtésre szánt. Viszont Pál tanúkat visz magával a gyűjtés lebonyolításához, "mert — mint írja — gondunk van a tisztességre nemcsak az Ur előtt, hanem az emberek előtt is." (2Kor 8,21)

A sokféle lelki ajándék, az ún. karizmák gazdagsága persze veszéllyel is jár. Versengés támadhat a gazdagságból. Róma 12 és 1Kor 12-14 nagyszerű betekintést engednek, milyen szempontok vezetik Pált a gyülekezeti béke helyreállításában. Csak a legfontosabbakat említem.

Az alapvető érv Pál egyházfogalmának kulcsa: az egyház Krisztus teste. Mivel egy Krisztus van, az egyház is egy. Per-

TANULMÁNYOK

sze nem valami gyülekezetek feletti egyházszervezet értelmében (ilyesmi az egész Újszövetségben nem található!), hanem éppen Krisztusban. Az egyház nem a gyülekezetek összessége, hanem minden gyülekezetben az egész egyház van jelen, mert az egész Krisztus van jelen.

A karizmák a Lélek ajándékai, ezért senkinek nincs oka a magáéval dicsekedni, és a többiekét lenézni. Minden karizma szolgálatra, a gyülekezet építésére (gikodomé) adatott. Mivel a keresztség által az egész gyülekezet részesült a Lélek ajándékában, azért mindenkinek van valamilyen karizmája és a maga helyén mindegyik fontos. Jelentőségük mégsem azonos. Pál éppen a gyülekezet építése és a misszió szempontjából rangsorolja a karizmákat. Az ún. kérügmaticus, tehát az igehirdetéssel összefüggő karizmák vannak az élen. A következő felsorolásokat találjuk. Róma 12: próféta, tanító, buzdító, adakozó, elöljáró, könyörülő (= talán betegápoló). 1Kor 12: apostolok, próféták, tanítók, gyógyítás, irgalmasság, vezetés, nyelveken-szólás. Efezus 4-ben, bár ez későbbi irat, hasonlóképpen: apostol, próféta, evangélista, pásztor, tanító. Fontos karizma a "lelkek megkülönböztetése", amelynek három kri-teriumát említi Pál: a Krisztus-hitvallást (= Jézus UR! - 1Kor 12,3), a gyülekezet építését és az agapét, a szeretetet. Ezen a mérlegen a legkönnyebbnek a "nyelveken-szólás" karizmáját találja, mert "aki nyelveken szól, önmagát építi" (1Kor 14,4), nem a gyülekezetet.

Pál a karizmatikusok között nem említi külön a "püspököket és diakónusokat", noha Fil 1,1-ben külön üdvözli őket. Viszont talán a "vezető" és "elöljáró" karizmánál reájuk is gondol. Igaz, ez utóbbiakat is csak a kérügmaticus karizmák után említi. Vagyis a gyülekezet építésében és a misszióban nem ők, hanem az igehirdető karizmatikusok a legfontosabbak. Fontos azt is tudnunk, hogy Pál korában a "püspökök" (többeszám egy gyülekezeten belül!) adminisztratív, gazdasági és szervező feladatokat láttak el, ahogyan ezt a szó eredete mutatja. Ugyanis a környező társadalmi és pogány vallásos életben ilyen értelemben használták a püspöki, azaz felügyelői megjelölést, és innen került az egyházi szóhasználatba. A diakónusok viszont a püspökök mellett működő kisegítő személyzet lehettek, akik kiviteleztek a megszervezett munkát. Pál talán azért üdvözli őket külön Fil 1,1-ben, mert ők szervezték a börtönben sínylődő apostol megajándékozásának ügyét (v. ö. Fil 4,10-20) és Cserhádi Sándor Filippi-kommentárját!) A későbbi monarchikus, azaz egyszemélyi püspöki vezetésnek nyoma sincs Pál korában a gyülekezetekben. Nem is szólvá arról a még későbbi folyamatról, amikor egyetlen püspök hivatali körébe egész vidékek gyülekezetei tartoztak. Röviden: a páli gyülekezetekben a kérügmaticus karizmák dominálnak és ezeknek alárendelten működik a jogi, szervezeti vezetés

TANULMÁNYOK

ugyancsak karizmatikus alapon, aktuálisan és kollektíve. A gyülekezetek közötti kapcsolatnak pedig egyáltalán nincs jogi, szervezeti jellege, hanem csupán – Pál és munkatársai által közvetített – kériügmaticus-missziói és karitatív jellege.

Pál halála után, de még inkább Jeruzsálem pusztulása után jelentős változások történnek a fiatal kereszténység életében. Az egyik legfontosabb változás, hogy visszaesik a parúzia, Jézus közeli visszatérésének a várása. Az egyháznak hosszabb időre kell berendezkednie ebben a világban. Ezzel párhuzamosan és bizonyára kölcsönhatásban megerőtlenül az egyház pneumatikus élete. A karizmák tüze kihunyóban van. Ezért kell Timótheusnak "felgerjesztenie" (2Tim 1,6). S ahol a Lélek világossága és ereje gyengül, ott nem csak a tévtanítások szaporodnak el, hanem az ellenük való védekezés egyre inkább igényli azokat az eszközöket, amelyek a Lélek ereje nélkül is rendelkezésre állnak. Itt kezd "intézményesülni" az egyház. Megnő a hagyomány és a hagyománygyűjtés jelentősége. Növekvő hangsúlyt kap a jövő biztosításainak keresése. Felértékelődik az egyház szervezeti jellege, és gyorsuló ütemben épül, stabilizálódik. Kiépülnek és intézményesülnek a tisztások. Persze a lényegi változás nem a szervezeti stabilizálódásban van, hanem e folyamat magyarázatában, az egyházfogalom megváltozásában, amely a II. század folyamán már általánossá válik és amely röviden így jellemezhető: az egyház üdvintézménnyé válik. Többé nem az egyház szervezeti élete követi és szolgálja a Lélek szabad munkáját, hanem éppen fordítva: az egyház, közelebbről az egyházi hivatal viselői, végül is a monarchikus püspök garantálja és legalizálja a Lélek munkáját. Isten és az ember közé mint kikerülhetetlen közvetítő kerül az egyházi hivatal. Többé nem ott az igaz egyház, ahol a Lélek a Krisztus-kériügma által üdvösségben részesít, hanem az üdvösség van ott, ahol az egyház van. Extra ecclesiam non est salus. (Az egyházon kívül nincs üdvösség!)

Ez a fordulat még csak feltűnik az Újszövetség horizontján (a kutatók között rendkívül vitatott, hogy milyen mértékben) de azután rohamosan felerősödik a folyamat és néhány évszázad során a pápaság intézményében éri el a csúcspontját. Ignatius már a II. század elején azt írja, hogy "a püspök Istent reprezentálja a gyülekezetben". Ezt az alapvető torzulást ige, Lélek és egyház viszonyában a reformáció korrigálta, amikor kimondta, hogy nem az ige függ az egyháztól, hanem az egyház függ az igétől.

Persze igazságtalanok lennének a római katolikus egyházhoz, ha ezt a veszélyt, sőt magát a torzulást is nem ismernénk fel a protestantizmuson belül is, és ha nem vonjuk le annak konzekvenciáit. Újra meg kell tanulnunk Jézustól, Páltól és a reformátoroktól, hogy bármit csinál az egyház, nem tudja garantálni a Lélek munkáját. Se klerikusok, se laikusok, senki.

Ha szélcsend van, szélcsend van. A Lélek valóban és mindig szabad. Fúj, ahová akar, és ha akar. Csak egyet ne tegyünk! Szélcsendben ne akarjuk elhiteitni se magunkkal, se másokkal, hogy repül a hajónk. Ilyenkor csak egyet szabad tennünk, ahogy az életünk és a történelem minden holtpontján is: imádkozni. Jöjj, Szentlélek Isten!

Befejezésül szeretnék visszatérni a bevezetőben használt képhez és a vele kapcsolatos kérdéshez. Család az egyház, amelyet a Lélek belső ereje struktúrál s ezért nincs szüksége külső, kényszerítő jogrendre, – vagy "adóhivatal" az egyház, ahol a törvény képviselője szemünkbe mondja adósságainkat, rendreutasít és fenyegetve kényszerít, hogy fizessünk?

Mint említettem, a múlt század végén a neves lutheránus egyházjogász, Rudolf Sohm, az egyházjogot az egyház lényegével szembenállónak mondta és annak megjelenését az egyház életében egyenesen az egyház bűnbeesésének tartotta. Szerinte az egyházat lényege szerint a Szentlélek uralja, vezetí és közvetlenül alakítja ki annak rendjét. Ezért benne csak karizmatikusok végezhetnek vezető funkciót és nem a jogi előírásokkal körülbástyázott "hivatal" (= Amt) képviselői.

Sohm vitapartnere, Adolf Harnack viszont éppen az ellenkező véglétet képviseli. Szerinte az őskereszttyénségben kezdettől fogva volt jogrend, hivatal s ezek nem álltak ellentétben az egyház lényegével.

A vitához sokan szóltak hozzá. Karl Holl szerint Sohm Pál apostol karizmatikus egyházfogalmát, míg Harnack a jeruzsálemi ősgyülekezet jogi egyházfogalmát helyezi előtérbe. Rudolf Bultmann szerint Harnack az egyházat, mint történelmi jelenséget vizsgálja, Sohm pedig mint nem e világhoz tartozó, eszhatológikus gyülekezetet. Szerinte egy egyházi jogrend akkor áll szemben az egyház lényegével, ha az nem csupán reguláló, irányító, hanem konstituáló, létrehozó, a lényegéhez tartozó szerepre tör. A reguláló jogrend viszont nemcsak nem áll szemben az egyház lényegével, hanem egyenesen a Lélek munkájának eredménye lehet.

Magam innen szeretnék egy új szemponttal továbblépni, keresve az egyházjog teológiai helyét. Pál egyházfogalmára jellemző, hogy egyfelől leírja annak isteni valóságát, mint Krisztus testét, másfelől viszont kemény bírálattal kéri azt számon a gyülekezeteken, amelyek bűneik miatt mindig újra szembekerülnek az egyház isteni valóságával. Így esnek vissza a Lélek szabadságából a törvény rabságába és ítélete alá. Viszont éppen azért van szükségük a törvényre, hogy az vissza-

TANULMÁNYOK

keresse őket a kegyelem megújító hatalmába. Pál e lelkipásztori harcának egyik legszebb emléke a Galáciai levél. Kemény szavai mögött nem harag van, hanem fájdalom: "Fiaim, akiket fájdalommal szülök újonnan, amíg ki nem formálódik bennetek a Krisztus". (4,19)

Az egyház mindig ebben a mozgásban van: a törvény ítélete alól a megújító kegyelem hatalma felé. Vagyis születőben. S e születés fájdalmai közé tartozik az egyházjog. Nem más az, mint a törvény egyik megjelenési formája, amely "a bűnök miatt adatott" (Gal 3,19), hogy leleplezze azokat és így hajtson oda bennünket az egyetlen menedékhez, Krisztushoz. A kegyelem és az üdvösség készen van, de a törvénnyel halálunkig nem leszünk készen. Ezért nincs kész, befejezett egyházjog sem. Az a jó egyházjog és egyházzervezet, amely minél világosabban mutat túl önmagán a kegyelemhez, Krisztushoz, akiben el van rejtve az egyház identitása, Isten családjának titka, testvéri egymásratalálásunk egyetlen lehetősége.

+ + + +

FIGYELEM!

FIGYELEM!

Szeretettel felhívjuk olvasóink figyelmét arra, hogy Ordass Lajos püspöktől megjelent:

A KERESZTFA TÜVÉBEN c. nagyheti áhitatos könyv.
A 190 oldalas könyv ára 100 Ft

VÁDIRAT c. kis regény. A 78 oldalas könyv ára 40 Ft

A Baráti Kör kiadásában megjelent 2 munka a kiadóhivatalban megrendelhető (XI. Bocskai út 10.)

Scholz László

Az egyház meghatározása a lutheri reformációban^{x/}

1. Válasszuk kiindulópontnak Luther rövid meghatározását a Schmalkaldeni Cikkekéből (1537). "Az egyház" címen a hitvallás vége felé mindössze ennyit ír: "Nem ismerjük el, hogy ők (ti. a pápisták) az egyház, ez nem igaz! Hallani sem akarunk arról, amit az egyház nevében parancsolnak vagy tiltanak. Mert — Istennek hála — a hétéves gyermek is tudja, hogy mi az egyház: A szent hívők és azok a báránykák, akik hallgatják Pásztoruk hangját. A gyermekek ugyanis így imádkoznak: "Hiszek a szent keresztyén egyházban". És nem a karingek, a tonzurák, hosszú köntösök és egyéb ceremóniák teszik szentté az egyházat, amiket a Szentírásón túlmenően kiagyaltak, hanem Isten ígéje és az igaz hit."

Meglepő a hétéves gyermek említése. Annakidején az önállóság alsó határát értették a hétéven. Vagyis a reformációhoz csatlakozott gyülekezetekben már az önálló gondolkodás legalább fokán álló személy is megtanulta az apostoli hitvallás harmadik ágazatából, hogy mi az egyház: azok a báránykák, akik Jézus Krisztusnak, a Pásztornak a hangját meghallják, hittel befogadják (Ján. 10,3.) Röviden: Isten ígéje és az igaz hit! Ez a fődolog. Ahol ez hiányzik, helyette "karingek, tonzurák, hosszú köntösök és egyéb ceremóniák" vonják magukra a figyelmet, melyek emberi találmányok, túlmennek a Szentírásón: ott nincs egyház.

Történetileg kell nézni a dolgot. Luther megtagadja Rómától egyház-voltát, mert a legfontosabb nélkül szűkülködik, ti. Isten ígéje és a benne vetett igaz hit nélkül. Emberi rendelkezések, hagyományok, parádés ceremóniák, legendák, ereklyék sokasága nyomta el Isten ígéjének hangját. Intézményesült a püspöki, pápai hatalom mind a zsarnoksáig. Az akkori harci helyzetet ma el sem tudjuk képzelni. De Luther alaposan ismerte ezt a romlást, hiszen belőle jött. Tapasztalatból szól, amikor állítja, hogy szinte kiűzték az evangéliumot! A nálánál mérsékeltebb hangú Melanchthon is így veti föl a kérdést az Apológiában a pápáról szólva: "Ugyan melyikük törődik az evangéliummal vagy tartja azt olvasásra érdemesnek?"

Ily történeti helyzetben, efféle harcok között kellett Luthernak újra megkeresnie az egyház lényegét. Nem akart ő új egyházat. Helyreállítani akarta az egyetlen, az igazit. Luther mindenestül egyházas volt a szó szoros értelmében, távol állt tőle valamiféle privát keresztyénség. Amikor megvilágosodik előtte az evangélium, a kegyelemből hit által való meg-

^{x/}

(Előadás, az OLBK munkaülésén, Budapesten, 1989. szeptember 23-án)

igazulás evangéliuma, ez rögtön kitágul és belekerül egyház-fogalmába.

Itt a történeti helyzetkép rajzánál kell megemlítenem, hogy a kezdetben Róma elleni reformátori harc később – s nem is nagyon sokára – küzdelemmé vált az ún. rajongók vagy spiritualisták ellenében is. Így azután kétfrontossá vált Luther viaskodása az igaz egyházért. Velejében náluk is hasonló volt a romlás: az egyedül fontos Isten-igéje mellé vagy helyébe nem kiagyalt szertartásokat tettek, hanem az élményt, a Szentlélek közvetlen sugalmazását. Velük szemben sem mondható más hit!

2. Rátérve mármost az egyház definíciójára, mindenekelőtt legyen világossá előttünk, hogy Luther számára az egyház teológiai fogalom, nem pedig szociológiai. Az egyház nem egyszerűen societas, embereknek egy közös cél érdekében való összeállása, együttműködése. Az egyház létrejöttét és fennmaradását szigorúan Isten felől, Isten kiválasztó kegyelmes cselekvése felől kell szemlélni. Az egyház Isten egyháza: királyi ház s nem valami lelki iparüzem. A teocentrikusság Luther egész gondolkodásában döntő. Hozzá képest mind Rómáé, mind a rajongók táboráé antropocentrikus.

Ugyanezt a teocentrikus vonást kell felfedeznünk Luther írásaiban, ha az egyházzól nem mint Isten egyházáról szól, hanem úgy mint Krisztus testéről vagy a keresztyénségről, mint a Szentlélek művéről. Hiszen Jézus Krisztus az Istennek páratlan kinyilatkoztatása; az élő Krisztus pedig a Lélek által munkálkodik.

Legmelegebben az egyháznak Krisztushoz kötött voltát festi elénk. Wittenbergi kertjében például elnézi a méheket s így szól: "Milyen csodálatosak az Isten művei! Ime itt van az egyház képe. A fullánk nélküli királynő jelképezi Krisztust, aki magához gyűjti híveit, hogy rajta csüngjenek. Ha elvész a királynő, megsemmisül az egész raj. Így semmisül meg az egyház Krisztus nélkül." Az egyház tehát egy, mert csak egy Krisztus van, akin csüngünk.

Egy neves Lutherkutató (Erich Seeberg) egyenest kimondja: krisztológia nélkül nincs tanítás az egyházzól. Sőt analógiát lát az egyház valósága és Krisztus emberré léte között. Isten a megtestesült Krisztusban nyilatkoztatta ki magát vagyis mintegy testbe-burkoltan. Ekképpen szükséges, hogy az egyház testbe legyen beburkolva, de nem test! A hit szeme kell hozzá, hogy fölismerjük benne az isteni valóságot.

Szembekerülünk a régi kérdéssel, a látható és láthatatlan egyház kérdésével. Vajon két egyház van-e hát? Semmiképpen. Ha már át vesszük ezt a fogalmazást, akkor inkább az egyház két arcáról kell szólnunk. Az egyház valóban hit tárgya,

láthatatlan annyiban, hogy a szent hívők közössége, emberi mértékkel körülhatárolhatatlan. Jól kifejezi ezt Luther híres tétele: "elrejtett az egyház, lappanganak a szentek". Az igaz egyház lelki (geistlich), Ámde ugyanakkor nyilvánvalóan a földön él. Nem valami plátói állam (Apologia VII.), nem pusztá álmadozás, realitás, vannak ismertető jegyei (notae ecclesiae), melyekről félreismerhetetlenül felismerhető, megtapasztalható.

Talán szerencsésebb a látható és láthatatlan egyház kifejezésnél az, amit az Apologia, tanít. Eszerint különböztetünk kell ecclesia proprie dicta és ecclesia large dicta között. Vagyis beszélhetünk a szűkebb értelemben vett egyháztól, mely rejtve van a kereszt leple alatt s a tágabb értelemben vett egyháztól, melyben ott élnek a "képmutatók és gonoszok" is (Confessio Augustana VII.) Ámde a kettő a jelenvaló világban szétválaszthatatlan. A belső egyházat mindig csak a külső egyházban kereshetjük.

Idevág Luthernek az a tanítása, hogy Isten kétféleképpen cselekszik az emberrel: külsőleg és belsőleg. A külső pedig mindig megelőzi a belsőt. Ez az ő rendje. A Szentlélek belső hatása mindig a kívülről jött, a tágabb egyházban hangzó igével kapcsolatos. Az igehirdetés és a szentségnyújtás azok az eszközök, melyek által Isten szent lelke megszentel, hitet teremt, gyülekezetbe gyűjt és megtapasztalhatóvá teszi az egyházat. Az ige az a hid — mondotta valaki —, mely a látható és láthatatlan egyházat összekapcsolja. De ez már a következő témánk.

3. Az Ágostai Hitvallásnak klasszikussá vált, sokszor idézett V. cikkelyében hallunk az igéről és a szentségekről mint közvetítő eszközökről, melyeken keresztül a Szentlélek hitet támasztó ajándékát kapjuk az egyházban. Kegyelmeszközöknek is szoktuk nevezni ezeket. Első helyen az ige áll s ez nem véletlen, hiszen a két szentség, a keresztség és az urvacsoira sincs az ige nélkül. Helyes kiszolgáltatásukhoz tisztán kell hirdetni az evangéliumot (VII. cikkely). A szentség már Augustinus óta joggal nevezhető látható igének (verbum visibile).

Se szeri se száma azoknak a lutheri mondásoknak, melyek az ige páratlan fontosságát tanúsítják az egyházzal kapcsolatban. "Tota vita et substantia ecclesiae est in verbo Dei." Vagy: az egyház "creatura evangelii". Másutt: "Az egyház az ige leánya, nem pedig anyja. Az egyház az igéből születik." Ismét másutt: az egyház az ige által alapított és tartatik fenn. Krisztus egyházát az igéhez kötötte. Hogy az egyház igazán egyház-e, annak legfőbb bizonyítéka, hogy bírja-e, tanítja-e, hirdeti-e, cselekszi-e az igét. "Az ige a szentségek szentsége."

Csak az ige és vele együtt a szentségek. Erre kizárólagossággal nagy hangsúly esik a lutheri fogalmazásban. Nem jöhet száma példánakokáért a szervezet, a cselekedeteink, még a hitünk sem, nem is szólva élményeinkről, ha azt keressük, mi konstitútív az egyházra nézve! Nem engedhető meg, hogy a szentírásbeli igén túlmenően bármi is alapvetően hozzáköttesék. Semmiféle kiegészítésre nem szorul. Róma azon a címen, hogy az egyházat a Szentlélek vezérli, sok rendelkezést hozzátoldott az igéhez. Ezzel azonban az egyház fölébe akart kerekedni az igének, ami éppannyira lehetetlen, mintha valaki apját vagy anyját akarná megszülni! Az egyház élete átölel korszakokat, földrészeket s mind, akik az igében hisznek, kapcsolatban vannak egymással. Az egységhez ez elegendő. "Az egyház valódi egységéhez elegendő, hogy egyetértés legyen az evangélium tanításában és a szentségek kiszolgáltatásában. De nem szükséges; hogy az emberi hagyományok vagyis az emberi eredetű egyházi szokások és szertartások mindenütt egyformák legyenek" (Confessio Augustana VII.c.) Csak az ige, csak az ige!

Két fontos megjegyzést kell azonban még tennünk az igével kapcsolatosan, hogy jól értsük a reformáció tanítását.

Az egyik az, hogy az igén elsősorban is az evangéliumot érti. Az evangélium az a királyi pálca, mellyel Krisztus kormányozza az egyházat. Az evangéliumot nem szabad összeszekeverni a törvénnyel. Természetesen a törvényt is hirdetni kell, mégpedig a hívőkkel letteknek is életük végéig, de a törvény fenyeget, kárhóztat, odavér Krisztus lábaihoz. Isten a törvény által az ő idegen művét (opus alienum) viszi végbe csupán. Saját művét (opus proprium) az evangélium által. Az Ágostai Hitvallásnak a megigazulásról szóló IV. cikkelyében két ízben is szerepel a "propter Christum": Krisztusért, ingyen fogadott kegyelembe minket az Isten; Krisztus adott elégtételt bűneinkért. Egyedül ennek köszönhetjük bűneink bocsánatát. Luther szerint az egész Szentírásnak ez a közepe, az evangélium. Ahol ezt tisztán hirdetik, ott van az egyház. A szentségek helyes nyújtásához, kiszolgáltatásához is nemcsak az tartozik hozzá, hogy hiba nélkül recitáljuk a szerzési igéket, hanem hogy hirdessük az evangéliumot, tegyük világossá a szentségekben az ingyen adományt, a Krisztus érdemét!

Ezzel már érintettük az előre ígért másik fontos megjegyzést. Az evangéliumot hirdetni kell, hangos élőszóval prédikálni (viva vox evangelii). A szentséget gyakorlatilag nyújtani a gyülekezeti istentiszteleten. Nem írott, nyomtatott tananyagról van tehát szó. (A hitvallási iratokban különben a docere is mindig praedicare értelemben áll!) A hirdetett igével és a szentségek kiszolgáltatásával, valóságos nyújtásával esik nagy-nagy hangsúly az istentiszteletre és az istentiszteleten való részvételre a lutheri reformációban.

A keresztyén ember persze hogy odahaza vagy hivatása gyakorlása közben is keresztyén, de hogy az egyházhoz tartozik, a báránykák közé, akik hallgatják a Pásztor hangját, azt az istentiszteleten élheti át hitben!

4. Már eddig is említhettük volna, hiszen sok minden összefügg témánkkal, mely egy több szálból szőtt szövethez hasonlít, melyen egyik szál fonódik a másikhoz; mégis talán most következik szükségszerűen, hogy tárgyaljuk az egyházi hivatal, pontosabban az egyházi szolgálat problémáját. Az Ágostai Hitvallás V. cikkelye, melynek tartalmáról már fentebb szóltunk, latinul ezt a címet viseli: De ministerio ecclesiastico. Német formájában így hangzik: Vom Predigtamt. Magyarban a hivatal könnyen félreérthető fordítása az Amt-nak, ezért jobb talán az egyházi szolgálat kifejezés. Annál is inkább, mert a reformáció szerint Isten nem uralkodásra, hanem szolgálatra adta azt az egyházban. A Predigtamt igeszolgálatnak fordítható, ami megfelel a ministerium verbinak, s ez kiemeli azt az igazságot, hogy az evangélium hirdetése itt a legfőbb szolgálat!

A reformáció az egyházi hivatalt vagy szolgálatot nem vette el azokkal a szokásokkal, hagyományokkal együtt, amik a történelem folyamán emberi eredetűeknek bizonyultak. Vallotta, hogy "Isten rendelte az evangélium hirdetésének és a szentségek kiszolgáltatásának a szolgálatát". Hivatkozott Krisztus parancsára is, melyet a tanítványoknak adott. Az Apologia (XIII. cikkében) a rajongók ellenében kimondja, hogy Isten ezt a hivatalt vagy szolgálatot megerősítette, benne jelen van és ezért minden dicsérettel ékesíteni kell. Azért hatékony, mert Krisztus rendelkezéséből áll fenn. Személyeknek adatik: az apostolok közvetlen Krisztustól kapták, azóta pedig a gyülekezetek ruházzák rá egyesekre a rend kedvéért. Ez a hatalom ugyanis, mely igazában véve szolgálat, magának az egyháznak, benne a gyülekezeteknek adatott, nem egyeseknek. A rend kedvéért hív el az egyház, a gyülekezet egyeseket (rite vocatus) e szolgálatra. Amde nem a személyen van a hangsúly, hanem a szolgálaton. Luther 1523-ban külön írt a gyülekezeteknek arról a jogáról és hatalmáról, hogy megvizsgálja a személyek tanítását, beiktassa őket vagy elbocsássa. Nincsen character indelibilis. Nem a személy a döntő, hanem a szolgálat. Ezért ahány szolgálati helyre megy a szolgálattelvő, anynyi helyen beiktatják.

Hogy-hogy a rend kedvéért? E mögött az egyetemes pappáság elve áll. A keresztség tulajdonképpen mindenkit pappá tesz. És szükség esetén minden hívő keresztyén hirdetheti is az evangéliumot, sőt köteles vele. Csakhogy az egyetemes pappág nem vihet rendetlenségbe. A nyilvános szolgálathoz szabályos elhívás kell a gyülekezettől. Ennek a nyilvános szolgálatnak a neve ministerium ecclesiae. Az előbbinek, mindenki

TANULMÁNYOK

papi szolgálatának a neve ministerium evangelií. Luther és a lutheri reformáció mindkettőhöz ragaszkodott. Az egyháztörténelem folyamán a kettő viszonyában sok variáció adódott. A tisztánlátás ma sem kis feladat. S éppen egyházzjogi szempontból gondos elemzést kíván.

Mint érdekességet előhozom itt Sohm Rudolf múlt századi teológus tételét: az egyház azért romlott meg, mert az első idők karizmatikus egyháza helyébe a hivatali, a jogi lépett. Róma monarchizálta az egyházi hivatalt. A potestas magisterii végül a pápa birtokába került. Szerinte az egyházzjog ellentétben áll az egyház lényegével. Ezt a tételt így az evangélikus egyház sohasem fogadta el. De a helyes viszony Lélek és hivatal közt újra meg újra gondosan keresendő.

5. Vissza kell térnem a Schmalkaldeni Cikkekből vett idézetre, melyet kiindulópontnak választottam, midőn az egyház meghatározását kezdtük keresni a lutheri reformációban. Luther a gyermekekkel idézteti a harmadik hitágazatot: "Hiszek a szent keresztyén egyházban"; majd magyarázatul hozzáfűzi: "nem a karingek, a tonzurák, hosszú köntösök és egyéb ceremóniák teszik szentté az egyházat, amiket a Szentírásón túlmenően kiagyaltak, hanem Isten igéje és az igaz hit."

Miután oly sok oldalról megvilágítottuk Isten igéjét, szükséges immár az igaz hitről is szót váltanunk. Luther legalább annyiszor emlegeti írásaiban a hitet, mint az igét, a kegyelem evangéliumát, mely Jézus Krisztusban jelent meg számunkra. Ez nála természetes is. A Római levél-kommentárban írja: Krisztus és a hit oly szorosan összetartozik mint a Nap és a Nap világossága; ha Krisztusban hiszünk, akkor Ő benne vagyunk; a kegyelem sugarai által Krisztus belénk árad és bennünk marad és vele az örök igazság és az örök élet, mely Krisztusban personaliter, bennünk pedig participanter et imputabiliter van jelen. A Galata-kommentárban kép nélkül még bátrabban tesz teológiai állítást: "In ipse fide Christus adest" vagyis a hitben magában Krisztus van jelen. "Ha hiszünk, hogy Krisztus érettségünk jött, akkor ő ilyen hit által a szívünkben lakik". Ilyen hit által! Hogy Krisztus érettségünk jött! Vagyis az evangéliumba vetett hit által! A hit akkor igaz hit, ha az evangélium előtt tárul fel. Az evangélium csak akkor lesz számunkra valóban "örömhír" és öröm, ha az ajándékát hittel elfogadom. Az Ágostai Hitvallás XIII. cikkelye a szentségekkel való éléstről szól, s a végén így figyelmeztet: "A szentségekkel úgy kell élni, hogy vele járjon a hit, amely bízic a szentségek által nyújtott és szemünk elé tárt ígéretekben." Luther is emlegeti Isten kegyelmes adományát úgy mint isteni ígéretet, amely hitet kíván. Sőt ki mondja: "A hit ratifikálja az ígéretet." Azaz akkor lép hatályba számunkra, midőn bizodalommal elfogadtuk.

A hitnek személyesnek kell lennie. A reformáció nem helyeselte az ún. "fides implicita" lehetőségét. Egy késői középkori legenda alapján szokták ezt a fajta hitet a "szénégető hitének" nevezni. Amikor ugyanis megkérdezték az egyszerű szénégető embert: mit hisz? Azt felelte: hát amit az egyház. Ismét Luthert idézem: "Egyedül az keresztyén hit, ha minden ingadozás nélkül hiszed, hogy Krisztus nemcsak Péternek és a szenteknek irgalmas ura, hanem néked magadnak, sőt néked magadnak még inkább, mint bárki másnak!"

A Krisztusban hívők a szentek. A *communio sanctorum* a Krisztusban hívők közössége. Önmagukban nem büntelnek. Holl Károly idézi valahol Luthert azzal kapcsolatban, hogy a keresztyének nemzedékről nemzedékre össze vannak kapcsolva Krisztus által: a *successio fidelium* teszi az egyház folytonosságát!

Még egy félreértéstől kell óvakodnunk. A hit nem valami bennünk levő képesség, amit csak ki kell művelnünk, nem a mi erőnk, nem a mi birtokunk. E felfogással voltaképpen a hitet is "cselekedetté" tennénk. A hit abból támad, amit hallunk (*fides ex auditu*), a hallás pedig Krisztus igéjéből van. Amikor hallgatom az evangéliumot, veszem a szentséget, akkor támaszt bennem hitet a Szentlélek. Egyedül ez a hit megigazító hit. Ha ezt komolyan vesszük, akkor ez ismét csak az istentiszteletre küld, meneszt bennünket és annak boldog átélésére.

6. Végül röviden a lutheri reformáció egyházfogalmának egyházjogi következményeiről.

Az egyházat annyira meghatározza az ige, az evangéliumhirdetés és a szentségnyújtás, hogy kérdezhetjük, van-e még helye a jognak, beszélhetünk-e egyáltalában szervezetről, a szorosan vett teológiai szempont mellett számba jöhet-e valami szociológiai szempont is?

Már hallottuk: az egyház egységéhez nem szükséges, hogy az egyházi szokások és szertartások mindenütt egyformák legyenek (*Confessio Augustana VII. c.*) Ebből azonban, ha jól halljuk, kihangzik, hogy természetesen vannak az egyházban szokások, szertartások! Az egyházi életnek ez a rendje azonban nem Istenre megy vissza, hanem a történelemben alakult és alakul ki. Az egyház lényege szempontjából egyedül az ige nélkülözhetetlen, ehhez képest a kanonikus jog másodrendű vagy harmadrendű. A jórend fenntartása viszont minden korban és mindenütt szükséges, akkor is, ha annak formái különböznek egymástól.

Távol legyen annak feltételezése, mintha Luther minden régi rendet mindenestől elvetett volna. Vegyük példánakokáért a latin és a német miserendjét. Kimetszette belőle az evangéli-

TANULMÁNYOK

ummal ellenkező áldozatot, de ami nem ellenkezett az evangéliummal, sorra megtartotta.

Az egyháznak tehát nem igazi ismertető jele, jegye (nota ecclesiae) valamely kialakult formája, alakzata, rendje; igazi ismertető jele, jegye az evangélium. Ezért egyfelől: ami nem ellenkezik az evangéliummal, az megtartható, bevezethető, változtatható, abban lelkiismereti szabadságunk van; igenis számba vehetők a történelmi és társadalmi tényezők; nem megvetendő a józan ész és a célszerűség diktálta rendszabály. Másfelől: úgy kell az egyház szervezetét, jogrendjét újra meg újra megalkotni, jobbitani, tökéletesbíteni, hogy segítse a tiszta evangélium hirdetését, a szentségek helyes kiszolgáltatását, a bűnökből való feloldozást, a közös hitvallást és imádságot — ezeket sorolja egyhelyütt Luther a notae ecclesiae közé —, sőt a szent kereszt hordozását — fűzi hozzá —, mert mindezek nélkül nincs igazán egyház. S ez az utóbbi, a segítés még fontosabb a hibásnak bizonyult részletek kiiktatásánál is.

Hirtelenében kiemelek egy-két témát, ami az egyház igazi hivatásának betöltése szemszögéből nézve segítséget kér az egyházalkotmánytól. Ilyen az istentiszteleti rend, a teológusképzés, az egyetemes papság gyakorlásának módja, a lelkiérválasztás, a közegyház és az egyes gyülekezetek viszonya.

Tág tere nyílik itt az ember munkájának, különösen is az egyházjogász munkájának. Nyesegetni a torzulásokat, előre vinni a jórend ügyét.

Ámde mindenkof tudnunk kell, hogy nem ez teszi szentté az egyházat, hanem Isten igéje és az igaz hit.

F.évi június hó 1-ig megjelenik

Botta Istvántól — DÉVAI MÁTYÁS, a magyar Luther c. történelmi dolgozat

Terray Lászlótól — MÁSKÉNT NEM TEHETETT c. Ordass Lajos életrajz

Vajta Vilmos Dr. — HIT ÉS ÉLET ÖSSZECSENGÉSE Kierkegaard — Ordass Lajos tolmácsolásában c. előadás

Előjegyzéseket már most elfogad kiadóhivatalunk és a szétküldés a megrendelés sorrendjében történik.

Boleratzky Lóránd

Új törvény a lelkiismereti és
vallásszabadságról, valamint az egyházakról

A közelmúltban két nagyfontosságú törvény meghozatalára került sor: az egyik az 1989. évi XXXI. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról, — melynek XII. fejezete az alapvető emberi jogokat és kötelelességeket újból szabályozta, — a másik pedig az 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról. 1/

Mindkét törvény a lelkiismereti és vallásszabadságot együttesen szabályozza, minthogy ezek az alapjogok szerves egységet mutatnak annak ellenére, hogy a lelkiismereti szabadság fogalma lényegesen tágabb fogalom, mint a vallásszabadságé, mert ez mindenkit megillető jog. 2/

A törvényhozási szabályozást a már korábban elfogadott nemzetközi egyezményeknek belső államjogi területen történő transformálása, ezenfelül természetesen egyéb szempontok is megkivánták, így az 1947. évi XVIII. törvényben foglalt párisi békeszerződés, az 1948. december 10-én kelt Egyesült Nemzetek Emberi Jogok Nyilatkozata, az 1976. évi IX. törvényben foglalt Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, továbbá a helsinki és bécsi utótalálkozó zárónyilatkozata.

Az alkotmányt érintő új fogalmazás lényegében az Egyesült Nemzetek Emberi Jogok Nyilatkozatát követi, amikor megállapítja:

"A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára.

Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa vagy taníthassa. A Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik." 3/

A lelkiismereti és vallásszabadság jogának az alkotmányban történt szabályozása felveti azt a kérdést, hogy egyáltalán szükség van-e arra, hogy külön törvényben, részletesen kerüljenek megfogalmazásra ezek az alapvető jogok. A törvényjavaslat tárgyalása során erre Roszik Gábor 4/ és Szentágothai János képviselők rámutattak és a külön szabályozást feleslegesnek ítélték, mivel álláspontjuk szerint az alkotmányban tör-

tént szabályozás teljes garanciát jelent. Válaszában az igazságügyminiszter meggyőzően mutatott rá arra, hogy egyes államokban valóban fennáll annak tilalma, hogy alapvető emberi jogokról még külön törvény rendelkezze, ehhez azonban megfelelő politikai és jogi kulturális háttér szükséges; a magyar jogfejlődés és az egyházak képviselői is a szabályozást kívánják, úgyszintén az elmúlt időszak tanulságai, amikor az alkotmányos jogok a gyakorlatban nem voltak magától érthetően végrehajthatók. Nyilvánvaló az is, hogy az alkotmány csak a leglényegesebb kérdéseket szabályozhatja, s ezért sok fontos vonatkozás továbbra is szabályozatlan maradna.

A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló törvény preambulumban megállapítja, hogy "a magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek a társadalom kiemelkedő fontosságú, értékhorozó és közösségteremtő tényezői. A hitélet körébe tartozó munkálkodásuk mellett kulturális, nevelési-oktatási, szociális, egészségügyi tevékenységükkel és a nemzeti tudat ápolásával is jelentős szerepet töltenek be az ország életében". Ezzel a megállapítással a törvény az egyházaknak történelmileg igazságot szolgáltatott.

A törvény 1. §-a szerint "a lelkiismereti és vallásszabadság mindenkit megillető alapvető emberi szabadságjog, amelynek zavartalan gyakorlását a Magyar Köztársaság biztosítja."

Eszerint a meghatározás szerint az embert születésétől fogva megilleti a lelkiismereti és vallásszabadság, melyet nem az állam adományoz, így tehát az állam meg sem vonhat. Egyformán megillet mindenkit jogi, nemzetiségi, nyelvi vagy egyéb megkülönböztetésre tekintet nélkül.

A lelkiismereti és vallásszabadság tartalmát a törvény 2. §-a az alkotmány 60. §-ban foglaltakkal egyezően fogalmazza meg. Ez azt jelenti, hogy a lelkiismeret és vallás szabadságának keretében mindenkinek joga van ahhoz, hogy vallását vagy más lelkiismereti meggyőződését szabadon, minden kényszer nélkül megválaszthassa, hívő vagy ateista legyen, s amennyiben hívő lenne, szabadon követhesse bármely vallás előírásait. Mindaddig, amíg ez nem jár mások jogainak vagy szabadságának sérelmével, bírálhatja mások meggyőződését, ilyen értelmű propagandát folytathat — tömegkommunikációs eszközök adta lehetőségek igénybevételével is — és összefüggésben a véleménynyilvánítás szabadságával, illetőleg a tan szabadsággal ateista vagy vallásos nevelésben, oktatásban részesíthet másokat.

Ez a szabályozás — ellentétben a vallás szabad gyakorlatáról szóló 1895. évi 43. tc-ben foglaltakkal 5/ annyiban továbbfejlődést jelez, hogy mostmár nemcsak az egyes ember, hanem a vallásfelekezetek szabadságának a rögzítésére is sor került.

A 3. § fontos jogelvként hangoztatja, hogy "vallása, meggyőződése és azok kinyilvánítása, illetőleg gyakorlása miatt senkit semmilyen hátrány nem érhet és semmiféle előny nem illet meg."

Ha valakit emiatt érne jogsérelem, az orvoslásra a konkrét ügyre vonatkozó jogszabály alapján kerül sor (így pl. államigazgatási, munkaügyi, büntető eljárásban). Ehhez kapcsolódik az a garanciális szabály, amely szerint állami nyilvántartásba vallási és más meggyőződésre vonatkozó adatot felvenni nem szabad. A nyilvántartásban már szereplő ilyen adatról csak az érintett személy – vagy halála után – egyenesági rokona részére adható tájékoztatás. Természetesen nincs akadálya annak, hogy önként valaki nyilatkozatot tegyen meggyőződésére vonatkozóan.

A lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlásában senkit sem szabad akadályozni, a jog gyakorlása azonban nem mentesít az állampolgári kötelezettség teljesítése alól. 6/ A törvény azonban kivételt megállapíthat, így pl. a fegyveres katonai szolgálat helyett polgári szolgálat végezhető lelkiismereti okokra hivatkozás esetén, – feltéve, hogy a törvényes feltételek fennforognak. 7/

A szülőnek, a gyámnak joga van ahhoz, hogy a kiskorú gyermek erkölcsi és vallási neveléséről döntsön és arról megfelelően gondoskodjék. 8/

Az egyéni és közösségi vallásgyakorlatot lehetővé kell tenni a szociális, egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben gondozott, a büntetésvégrehajtási intézetben fogvatartott számára. 9/ A katonai létesítményben a katonai szolgálatot teljesítő a vallását – a szervezet működési rendjével összhangban – egyénileg szabadon gyakorolhatja, közösségi vallásgyakorlat azonban nem folytatható. A katonai létesítményen kívül az egyéni és közösségi vallásgyakorlat nem korlátozható. 10/

Nem látszik kellőképpen alátámasztottnak az a hivatalos álláspont, mely szerint katonai létesítményben közösségi vallásgyakorlat a katonai szolgálatnál jelentkező speciális korlátozások szükségessége miatt nem lehetséges, mert évszázados történeti előzményre tekinthet vissza "a katonaságnak külön lelkészekkel való ellátása". 11/ Már a XV. és XVI. század fordulójára nyúlnak vissza a tábori lelkészi szervezet gyökerei, s az 1848: XX. tc. 5. §-a pedig ígéretet tett, hogy "a ministerium rendelkezni fog, hogy a bevett vallásokat követő katonák saját vallású tábori lelkészekkel látassanak el". A katonai lelkészetet 1860-ban a monarchia belsejében, 1869-ben pedig általános jelleggel szervezték újjá. 1923-ban került sor a római katolikus, illetve közös protestáns tábori püspökség felállítására, melyek 1945-ig működtek. Tehát mind a

történelmi hagyományok, mind pedig az erkölcsi értékek az utóbbi időben történt erős visszaszorulása is indokolttá tenné a honvédségnél közösségi vallásgyakorlat biztosítását.

A különféle intézményeknél történő vallásgyakorlat tárgyi és személyi előfeltételeiről nem az intézményeknek, hanem az érintett vallásfelekezeteknek kell gondoskodniuk.

Az azonos hitelveket követők, vallásuk gyakorlása céljából, önkormányzattal rendelkező vallási közösséget, vallásfelekezetet, egyházat hozhatnak létre.

Egyház minden olyan vallási tevékenység végzése céljából alapítható, amely az Alkotmánnyal nem ellentétes és amely törvénybe nem ütközik.

A törvény — a törvényjavaslatban foglalt magyarázat szerint — a könnyebb érthetőség érdekében a vallási közösség, a vallásfelekezet és az egyház elnevezést együtt egy szóval: egyháznak jelöli meg. 12/

Úgy tűnik azonban, hogyha ez az egységes megjelölés, ha nem is jelenti a vallásonként különböző szervezeti megjelölések megszüntetését, állami egységesítését, az eddig használatos kifejezések tartalmi átértékelésére alkalmas.

Az "egyház" fogalma alatt eddig ugyanis olyan vallásfelekezet volt értendő, amely az egész országra kiterjedő szervezettel rendelkezik, tehát gyakorlatilag a történeti, vagy "bevett" egyházak tartoztak ebbe a fogalomkörbe. Az, hogy valamelyik vallási csoport egyház-e, nem függ az állam tetszésétől; ellenben az, hogy egy közösség vallásfelekezet legyen-e, vagy sem, az egyedül az állam elhatározásán múlik. A vallásfelekezet tehát nem a szektát, nem is valamely ideiglenesen különálló egyházi csoportot, hanem éppen a befejezett jogi személyyé vált szervezetet jelenti. 13/ Államegyházzogi értelemben véve tehát a törvényben szereplő "egyház" meghatározás helyett a lényegét a "vallásfelekezet" kifejezés pontosabban érzékeltette volna.

A törvény II. fejezete az egyházakkal és először az egyházak nyilvántartásbavételével foglalkozik.

Az egyházat a székhelye szerint illetékes megyei bíróság, illetve a Fővárosi Bíróság veszi nyilvántartásba, ha egy szervezet létrejöttéhez szükséges minimális követelmények (100 alapító tag, alapszabály, képviselőt meghatározása, törvénybe nem ütköző célkitűzés) teljesülnek. A bíróság az egyház hitelveit nem vizsgálja, rendelkeznie kell az alapítóknak az olyan szervezeti egységről (pl. egyházközség), amelyet önálló jogi személyiséggel kívánnak felruházni.

Az egyház elnevezése már nyilvántartásba vett egyház elnevezésével nem lehet azonos vagy összetéveszthető. 14/

A nyilvántartásbavételt csak akkor lehet megtagadni, ha a létrehozott szervezet nem tekinthető egyháznak, illetve, ha az egyház vallási tevékenysége alkotmányellenes, vagy törvénybe ütköző, végül, ha nem tettek eleget az alapítók az alapítással kapcsolatos előírásoknak. 15/

Az egyház a nyilvántartásbavétellel nyeri el jogi személyiségét és az ebből való törléssel szűnik meg jogi személyisége a határozat meghozatalának napjával. Az egyház és — ha az alapszabálya így rendelkezik — az egyház önálló képviselői szervvel rendelkező szervezeti egysége (szervezete, intézménye, egyházközsége stb.) jogi személy. Ha az egyház valamely önálló szervezete — így pl. a diakónus és diakonissza intézmény, vagy más karitatív közösség, — jogi személlyé kíván válni, a szervezet képviselőjének a bíróságtól a nyilvántartásba vételt kérnie kell. 16/

Az új szabályozással az egyházak jogi személyiségüket nyerték vissza, de nem váltak — mint régen — közjogi testületekké (Körperschaft des öffentlichen Rechts). Ez a korábbi jogi status kidomborította az egyházaknak azt a különleges szerepét, amelyet erkölcsi nevelő, iskolai és diakóniai munkájukkal évszázadok alatt kivívtak. 17/

Mai értelmezés szerint már nem jelentene tartalmilag különleges jogállást, mégis indokolt lenne azért visszatérni ehhez a kategóriához, mert az egyházak kimagasló szellemi értékek hordozói és közvetítői és ezért — mégha a polgári jogi személyek kategóriájába is lettek ezúttal besorolva — attól, mint szellemi nagyságok mégiscsak jelentősen különböznek. 18/

A közjogi testületi jelleg meg nem adásának legfőbb indoka nyilván abban keresendő, hogy jelenlegi jogrendszerünk nem ismeri ezt a jogi kategóriát és különben is emögött a fogalom mögött sokan valami exclusív jogi statutust sejtének, ami viszont nem egyeztethető össze a jogegyenlőség elvével.

Azzal, hogy az egyházak önálló szervezetei jogi személyiséget nyerhetnek, az independentizmus veszélye az egyházakon belül élő valósággá válhat.

Az egyházak szövetségei címszó alatt az általuk közösen meghatározott célok megvalósítása érdekében létrehozható szövetségekről van rendelkezés, kihangsúlyozva azt az elvet, hogy elsődlegesen gazdasági-vállalkozási tevékenység végzése céljából nem alapíthatók. 19/

Az egyházak és az állam kapcsolatáról szóló szakasz nyilvánítja, hogy az egyházak az államtól elválasztva működnek, s azonos jogok illetik és azonos kötelezettségek terhelik. 20/

Az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható. 21/ Annak természetesen semmi akadálya sincs, hogy az egyház állami kényszerrel vegyen igénybe pl. bírósághoz forduljon jogainak érvényesítése érdekében.

TANULMÁNYOK

Az államhatalom az egyházak teljes autonómiáját akként biztosítja, hogy az egyházak irányítására, felügyeletére, szervezet nem hozhat létre. Úgy tűnik, hogy ez a rendelkezés az autonómia legfőbb garanciája.

Az egyházi jogi személy törvénysértése esetén az ügyész pert indít az egyházi jogi személy ellen.

Az egyházi jogi személy elláthat minden olyan nevelési-oktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, sport, illetőleg gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet, amelyet a törvény nem tart fenn kizárólagosan az állam vagy állami szerv (intézmény) számára. E tevékenységi körben az egyházi jogi személy intézményt létesíthet és tarthat fenn és ezekben az intézményekben – nem kötelező jelleggel (fakultatív tárgyként) – vallásoktatást tarthat. 22/

Az egyházak gazdálkodásával kapcsolatban a törvény felsorolja, hogy az egyházi jogi személy vagyona elsősorban természetes személyek, jogi személyek, jogi személyiség nélküli szervezetek adományaiból és egyéb hozzájárulásaiból, illetőleg az egyházi szolgáltatásokért fizetett díjakból képződik. Az egyházi jogi személy külön engedély nélkül adományokat gyűjthet. 23/ Ezek az adományok a személyi jövedelemadóról szóló 1989. évi XIV törvény értelmében akkor vonhatók le, ha akár – az egyház által létesített – alapítványra vagy közérdekű kötelezettségvállalásként történt.

Az egyházi jogi személy – céljai megvalósításához szükséges gazdasági feltételek megteremtésére – gazdasági-vállalkozási tevékenységet folytathat, a társadalmi szervezetekre vonatkozó szabályok szerint (Ptk 70-73. §) vállalatot alapíthat, továbbá gazdasági társaságot hozhat létre, illetve abban részt vehet. Lehetséges azonban az is, hogy maga az egyházi szerv vállalkozik (pl. nyomdagépével) s e tevékenysége után vállalkozási nyereségadót fizet és megilletik a törvényben foglalt kedvezmények is. A kétféle lehetőség közül az egyházi jogi személy szabadon választhat.

A törvény kiemeli, hogy nem tekinthető gazdasági-vállalkozási tevékenységnek, ha az egyházi jogi személy: a./ kulturális, nevelési-oktatási, szociális és egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményeket működtet, b./ a hit élethez szükséges kiadványokat, kegytárgyakat állít elő és értékesít, c./ az egyházi célra használt épületeket részlegesen hasznosítja, d./ temetőt tart fenn.

Az állam az egyházi jogi személy nevelési-oktatási, szociális és egészségügyi, sport, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményei működéséhez, külön törvény rendelkezései szerint, normatív módon meghatározott, a hasonló állami intézményekkel azonos mértékű költségvetési támogatást nyújt. Az egyéb tevékenység segítésére állami támogatás adható, melyet az ország-

gyűlés egyházanként és konkrét célonként állapít meg. 24/

Most megvalósulni látszik az 1848. évi XX. tc-ben foglalt az-az ígéret, amely szerint a "bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségéi közálladalmi költségek által fedeztessenek", noha a fedezendő szükségletek alatt kezdetben csak azokat értették, amelyeket az egyház sajátjából teljesíteni nem bírt.

Az állami támogatás elfogadása nyilvánvalóan bizonyos függőséget jelent, másrészt viszont ennek a megvonása egyik-másik egyházra nézve katasztrofális következményekkel járna. Mint-hogy azonban az egyházak állami közművelődési feladatokat látnak el és az államosságok kapcsán anyagi bázisukat is elveszítették, semmiképpen sem lehet az állami támogatást ajándékként felfogni és arról legalább is egyelőre lemondani. 25/

A törvény részletesen szabályozza az egyházak nyilvántartásból való törlésével kapcsolatos szabályokat, továbbá a megszűnés megállapításának feltételeit, kiemelve, hogy a megszünt egyház vagyonáról általában maga az egyház, kivételesen az állami szerv dönt. 26/

A nyilvántartásba vétel szabályai nem terjednek ki a törvény hatálybalépését megelőzően már elismert egyházakra, bejegyzett szerzetesrendként működő szervezetekre. Erről a művelődésügyi miniszter előterjesztése alapján a bíróság 1990. június 30-ig gondoskodik.

A törvény záró rendelkezései a szabálysértési törvényt "A vallásgyakorlás jogának megsértése" címen új szabálysértési tényállással (103/A §), továbbá a Büntető Törvénykönyvet "A lelkiismereti és vallásszabadság megsértése" új bűncselekményt megállapító tényállással (174/A §) egészítette ki.

Végezetül a törvény a lelkiismereti és vallásszabadság kérdésének átfogó rendezésére tekintettel az új szabályozással ellentétes, vagy feleslegessé vált jogszabályokat hatályon kívül helyezte. Ezek közül mindenekelőtt ki kell emelni, hogy az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról és az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetéséről szóló 1989. évi XIV. törvényerejű rendelet is hatályát veszti, melynek értelmében az olyan vezető tisztség betöltéséhez, amely nem a magyar joghatóság alá tartozó szerv hatáskörébe tartozik, előzetes állami hozzájárulásra volt eddig szükség. Ezzel az államhatalom első ízben mond le az államfőt évszázadokon át megillető főkegyúri jogáról a főpapi székek betöltésével kapcsolatban, szintúgy az ezt megelőző hűség eskürről is. Természetesen a törvény hatálybalépésével megszűnnek az egyházak autonómiáját sértő mindennemű korlátozások, így a zsinat összehívásának, továbbá az egyházi törvények megerősítésére vonatkozó állami jogosítványok, úgyszintén a lelkészek eskütételi kötelezettségére, az ingatlanszerzési

TANULMÁNYOK

korlátozással kapcsolatos szabályok, melyeknek nagy része már a gyakorlatban az utóbbi időben nem élt.

Bár a jogszabály szerint a Minisztertanács Hivatala Egyházpolitikai Titkársága nem az egyházak irányítására vagy felügyeletére létrehozott szervként működik, ennek megszüntetése kézenfekvő lett volna, figyelemmel arra, hogy az egyházakkal kapcsolatos állami teendőket a művelődési miniszter látja el, így a Titkárságnak lényegében nincs önálló feladata.

A törvény — többek között — nem szabályozta az egyházak parlamenti képviseletét. Ennek oka nyilván az, hogy csak két-kamarás rendszerben oldható meg igazságosan a képviselet, amelynek előkészítése egyébként folyamatban van.

Ugyancsak nem rendezte a törvény az egyházi ingatlanok kérdését sem. A kérdés összetett jellegénél fogva ezt nyilván az új parlament fogja elvégezni; addig is a kormány elidegenítési tilalmat rendelt el a volt egyházi ingatlanokra.

Csak üdvözölni lehet, hogy a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló törvények végrehajtási utasítása nem lesz, mert az a gyakorlat szerint rendszerint a jogok szűkítését szokta eredményezni.

Az országgyűlés 1990. január 25-én elfogadott határozata szerint 1990. december 31-ig felül kell vizsgálni az állam és az egyházak közti megállapodásokat. Ennek kapcsán 1990. február 6-án került sor a minisztertanács és a magyar katolikus püspöki kar együttes döntése alapján az állam és a katolikus egyház között 1950. augusztus 30-án kelt megállapodás "felbontására". Talán helyesebb lett volna "hatálytalanítani" az erőszakkal létrehozott kényszeregyezséget.

A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló új átfogó törvénnyel állami részről a feltételek megvalósultak ahhoz, hogy az egyházak autonóm szervezetekké váljanak, amelyek ügyibe az államhatalom többé nem avatkozik be; azok belső törvényei nem szorulnak többé megerősítésre és a különböző egyházakat azonos jogok illetik meg. 28/
A szellemi és személyiség szabadsága. ez az alapja a vallásszabadságnak. Ha az állam és az egyház szétválasztása nem is csodaszer, vagy mint Kahl mondja: 29/ "eine Zaubersformel der Theorie", mégis egy demokratikus államrend szilárd alappilléreinek tekinthető.

J E G Y Z E T E K

- 1./ Magyar Közlöny 1989. október 23-i, továbbá 1990. február 12-i számok.
- 2./ Lásd részletesen szerző: A lelkiismereti és vallásszabadság — Keresztény Igazság 1989. 1-2. szám 35.1.
- 3./ 1989. évi XXXI. törvény. 60. §

TANULMÁNYOK

- 4./ Roszik Gábor parlamenti felszólalásában az Ordass Lajos Baráti Körre is hivatkozott; a vélemény egyéni vélemény volt, nem a Kör hivatalos állásfoglalása.
- 5./ "Mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást és azt az ország törvényeinek, valamint a közrekölcsiség kívánalmainak korlátai között külsőképpen is kifejezheti és gyakorolhatja. Senkit sem szabad törvényekbe vagy a közerkölcsiségbe nem ütköző vallási szertartás gyakorlásában akadályozni, avagy hitével nem egyező vallási cselekmény teljesítésére kényszeríteni." 1985. évi 43. tc.1.§
- 6./ 1990. évi IV. törvény (a továbbiakban: törvény) 4. §-a.
- 7./ 1989. évi XXII. törvény.
- 8./ 1990. évi IV. törvény 5. §-ával megszűnik "A házasságról, a családról és gyámságról" szóló 1952. évi IV. törvény 75. §-ban a szülőknek az a kötelessége, hogy gyermeküket szocialista szellemben neveljék.
- 9./ Lásd törvény 6. §
- 10./ Lásd törvény 7. §
- 11./ Részletesen lásd: Melichár Kálmán: A katonai lelkészet. Bpest, 1899.
- 12./ A törvényjavaslat miniszteri indoklása 6-7 §-hoz.
- 13./ Szentpéteri Kun Béla: Állam és egyház. A vallásfelekezetek joga Magyarországon Debrecen, 1938. 5.1.
- 14./ Törvény 9. §
- 15./ Törvény 11-12. §
- 16./ Törvény 13. §
- 17./ L. szerző id. cikkét 38. 1.
- 18./ Erwin Fischer: Trennung von Staat und Kirche. München, 1964, 192.1. Az NSZK-ban a közjogi testületi status az egyházi adó és vallástani-tás terén jelent még bizonyos kiváltságokat. A közjogi testületi jelleg azt a gyakorlati előnyt is jelentette, hogy az egyház minden ön-álló szervezete automatikusan jogi személynek volt tekintendő.
- 19./ L. törvény 13. §
- 20./ L. törvény 15. §
- 21./ Az 1934-37. évi Evangélikus Egyházi Törvények II. tc. 2. §-a taxati-ve sorolta fel azokat az eseteket, amikor az állam hatóságai a se-gédkezést nem tagadhatták meg az egyházi határozatok és ítéletek vég-rehajtásánál. A Közjogi testületi jellegből fakadt ez a bracchium saeculare.
- 22./ Törvény 17. §
- 23./ Törvény 18. §
- 24./ Törvény 19. §
- 25./ L. szerző id. cikke Keresztyén Igazság 1989. 1-2. szám 40.1.
- 26./ Törvény 20-21. §
- 27./ Törvény 23-24. §
- 28./ A törvényjavaslatot 304 szavazattal egy ellenszavazat és 11 tartózkodás ellenében fogadták el.
- 29./ Wilhelm Kahl: Lehrsystem des Kirchenrechts und der Kirchenpolitik I. Teil Freiburg und Leipzig 1894. 304. 1.

EMLEKEZÜNK

Komjáthy Miklós

Mályusz Elemér

Mályusz Elemér évszázadunk legnagyobb evangélikus magyar történettudósa néhány nappal élete 91. esztendejének betöltése után 1989. augusztus 24-én meghalt. Superlatívusban fogalmazott megállapításomat nem a végső búcsú sajtós, soha vissza nem térő pillanata mondatja velem, hanem azok az évek sőt évtizedek, amelyek alatt őt közelről megismerhettem. Mindig megcsodáltam munkabírását, fáradságot nem ismerő páratlan szorgalmát, mindenek fölött pedig a problémákat tisztán felismerő, azokat megoldó s felismeréseit kristálytisztá szintézisbe foglaló képességét. Érdeklődése a magyar múltnak szinte egészére kiterjedt.

Első jelentősebb művét "Túróc megye kialakulása" c. monográfiáját (Budapest, 1922) hamarosan követték a nagyobb lélekzetű publikációk. Így az egyik legjelentősebb, "Sándor Lipót főherceg nádor iratai, 1790-99" (Budapest, 1926). Foglalkozott a rendiség történetével, a városok fejlődésével, a Mohács előtti Magyarország egyháztörténetével. Legjelentősebb vállalkozása volt a Zsigmond-kori oklevéltár, s a mintegy három évtizednyi kutatásainak eredményeit összegező, remek monográfia "Zsigmond király uralma Magyarországon". (Budapest, 1984.)

Páratlanul munkás, maradandó eredményekben igen gazdag földi élet zárult le Mályusz Elemér halálával. A földi jelzőnek jelentősége van. A kiváló professzor ui. tovább él tanítványai emlékében, a tőle elsajátított tudásukban, eddigi s majdani alkotásaikban. A magyar történelemnek szinte minden korszakára kiterjedt mindig eredeti, s mindig jelentős munkássága. Ebből most folyóiratunk olvasóinak figyelmét elsősorban egyházunk történetével kapcsolatos, kiváló művére szeretném felhívni, "A türelmi rendelet" c. voluminos, úttörő munkájára. Ebben számbaveszi a türelmi politika alapelveit, 1781-1789 közti érvényesülését, a vallásgyakorlat alakulását 1783 előtt és 1783 után, végezetül áttekinti a protestantizmus történetét a türelmi korszakban. Műve epilogusában szép emléket állít a "Kalapos" királynak, II. József császárnak, idézve egyik utolsó megnyilatkozását: "Szívemből kívánom, hogy Magyarország utasításaimmal nyerje el mindazt a boldogságot és jórendet, amelyet intézkedéseimmel akartam neki megszerezni."

EMLEKEZÜNK

Dóka Zoltán

Egy fényt író, empatikus ember:

dr. Keken András ^{*/}

Kedves Testvérek!

Jézus Krisztus Urunk egy haláláig hűséges szolgájára emlékezünk ezen az estén. Keken András ma lenne 80 éves. Mindazok, akik ismerték és szerették őt, fájdalommal és hálával emlékeznek reá. Fájdalommal, hogy nincs már közöttünk, és Isten iránti hálával, hogy a miénk volt, és hosszabb-rövidebb ideig együtt járhattuk vele a földi élet útját. Gazdag, kincseseleete ajándék volt mindnyájunk számára.

Engem is ugyanez a fájdalom és hála hozott el ma este ide, és az a mély barátság is, amely vele összekötött, és amely halála ellenére ma is elevenen él bennem. Megvallom, nem könnyen szántam rá magam, hogy 30 év után újra eljőjsek a Deák térre. De úgy éreztem, hogy távollamaradásommal nemcsak kedves meghívómat, özv. Keken Andrásné nagytiszteletű asszonyt és Zászkaliczky Péter lelkésztestvéremet bántanám meg, hanem Keken Andrással való barátságom emlékét is.

Eljöttem tehát. De nem azért, hogy egy részletes Keken-életrajzot mondjak el a Testvéreknek. Vannak itt, akik nálam sokkal jobban ismerik az ő életfolyamának adatait, részleteit. Legfeljebb itt is szeretném felhívni a figyelmet arra – s ezt már másutt is szóvá tettem –, hogy mielőbb szükség lenne Keken András részletes és hiteles életrajzának megírására, amíg élnek a tanúk. Nem szabad engednünk, hogy egy ilyen értékes élet eltűnjön a történelmi feledés homályában. Talán éppen ez az este válhatna kiindulópontjává egy olyan összefoglalásnak, amelyet a Keken András iránti szeretet és tisztelet tart össze, és amely célul tűzi ki, hogy az ő életének emlékét tudományos igényű monográfia örökítse meg az utókor számára.

Az én ma esti mondanivalóm lényegesen szerényebb igényű. Mindössze néhány vonással szeretném gazdagítani azt az emléképet, amelyet ez az egész kis gyülekezet együtt rajzol, formál Keken Andrásról mindazzal, ami itt most szóban, versben, énekben és imádságban elhangzik, vagy fényképen láthatóvá vá-

* / (Emlékezés Keken Andrásra születése 80. évfordulóján, a Deák téri evangélikus gyülekezet szeretetvendégségén, 1989. december 10-én)

EMLEKEZÜNK

lik. A Kekeni életmű értékeléséhez szeretnék hozzászólni, arra a kérdésre keresve a választ: mi volt ennek a rendkívüli életnek a titka? Amikor a mai estére szóló meghívás vétele után — ki tudja, már hányadszor — felvettem magamnak ezt a kérdést, feleletül két dolog jutott eszembe: egy éneksor és egy görög szó.

Az éneksor Scholz László egyik legszebb énekének kezdősora: "Szép Hajnalcsillag, setét égre irlak..." Nemcsak irodalmi szépsége van ennek a képnek, hanem teológiai mélysége is. Arról beszél ez a kép, hogy ebben a világban, ahol mindig újra elsötétül az ég, ahol "bűnök homálya, inség holló-szárnya mindent sűrűn eltakar", ebben a világban nemcsak olyan emberek vannak, akik a sötét ég alatt kétségbeesve siránkoznak, csüggesztik önmagukat és másokat, vagy éppen maguk is eszközeivé lesznek a sötétség hatalmának, hogy még sötétebb legyen, hanem olyanok is vannak — ha nem is sokan —, akik a sötét égre fényt írnak, a szép Hajnalcsillag fényét. Keken András ilyen sötét égre fényt író ember volt. A reménység embere. Rövid, két évig tartó, közös útunkon — 1956 októberétől 1958 szeptemberéig —, amikor különösen is sötét volt az ég, és szibériai hidegségű vihar tombolt egyházunk és magyar népünk életében egyaránt, sokszor láttam őt szomorúnak, csalódottnak, felháborodottnak, fáradtnak, sőt kimerültnek, de kétségbeesettnek, reménytelennek soha. Minél sötétebb volt az ég, annál fénylőbb igéket írt reá. Ő, akit nemcsak ateista, egyházirtó politikusok, de egyházi emberek, kollégák is megaláztak, elárultak, sárba tiportak, nem lett keserű, cinikus, rezignált vagy bosszúvágyó, ahogy oly sokan abban az időben és azóta is, hanem megmaradt Isten fényt író gyermekének. Már akkor is csodáltam, a mából visszanezve pedig még inkább csodálom azt a különös képességét, hogy akár nagy történelmi kérdésekben, akár kicsi, hétköznapi ügyekben mindig megtalálta azt a pontot, ahonnan felfelé visz az út, ahonnan látni lehet a felkelő hajnal sugarait. Nem valami olcsó, fedezet nélküli optimizmus volt ez nála. De nem is egyszerűen alkati sajátosság. Talán kissé eltúlzott önkritikával többször is mondta nekem, hogy ő alapjában véve pesszimista alkatú, kétkedő és bizalmatlan beállítottságú ember. Persze nem rosszindulatból, hanem azért, mert radikális és teljes bizonyosságra törekedett az igazság kérdésében. Hogy mi ebből a pesszimista, kétkedő és bizalmatlankodó Keken Andrásból semmit sem láttunk, annak csak az lehet a magyarázata, hogy mindig újra győzött benne az Isten reménysége, a szép Hajnalcsillag-Jézus, akinek fénylő nevét fáradhatatlanul írta a koromfekete égre. Győzött benne az a reménység, amely ugyan "nem bízza magát emberekre, mert tudja, mi lakik az emberben", de annál rendíthetetlenebbül kapaszkodik Istenbe, akinek szeretethatalmából semmiféle sötétség nem tudja kitépni ezt a világot és az életünket. Isten Krisztusban felragyogott sze-

EMLÉKEZÜNK

retetének ez a bizonyossága tette őt a reménység emberévé, fényt író emberre.

Hadd kérdezzem meg újra: mi volt Keken András életének a titka? És hadd feleljek másodszer egy görög szóval, amelyre már utaltam, és amely egyik utolsó beszélgetésünk témája volt. A szó így hangzik: empátia. A következőkben ezt a szót szeretném néhány mondattal kibontani és Keken András életére alkalmazni.

Az empátia szót ritkábban használjuk, mint a vele rokon szimpátia szót. Igaz, ez utóbbi sem eredeti értelmében használatos, hanem csak a felszínes, súlytalan "rokonszenv" értelmében. Valójában a szimpátia szó eredeti értelme sokkal mélyebb. Olyan emberek kapcsolatát jelenti, — és ez a szó szerinti értelme is — akik "együtt szenvednek". Pl. egy kórház-szobában csupa "szimpatizáns", egyútt szenvedő fekszik. Mind-egyik a maga betegségétől szenved, de úgy, hogy közben tudja, a többiek is szenvednek, akik vele vannak a kórteremben. Erről az egyútt-szenvedésről az első Péter-levél azt mondja, hogy az komoly erőforrás. Erőt jelent a tudat, hogy nem egyedül hordozom a szenvedés terhét, hanem mások is hordozzák azt. Sőt ez az egyútt-szenvedés "együttérzővé" is tesz a másik szenvedő iránt. Ilyen értelemben is megtaláljuk a szimpátia fogalmát az Újszövetségben, sőt a Zsidókhoz írt levél magára Jézusra is alkalmazza, mint aki "együttérez" velünk erkölcsi gyengeségeinkben (Zsid 4,15).

Az empátia szó még innen is mélyebbre visz bennünket. Az empatikus ember nem a maga szenvedéseiből néz ki a másik szenvedőre együttérzéssel és egyben önmagának is vigasztalást keresve, hanem kilép a maga életköréből és behelyezi magát (szó szerint: beleszenvedi magát) a másik ember élethelyzetébe azért, hogy segítsen neki megszabadulni szenvedéseitől, azért, hogy a másik élete meggyógyuljon. Bár az empátia szó, amit egyszerűség kedvéért "részvétellel" fordíthatunk le, nem fordul elő az Újszövetségben, tartalmilag pontos kifejezése a jézusi erkölcs, a keresztyén morál lényegének. Jézus tanítványaként élni azt jelenti, hogy magamból kilépve, magamtól megszabadulva, de önmagam azonosságát el nem veszítve, behelyezkedem, belélepek a másik életébe, részt veszek abban, de nem azért, hogy a másikat hatalmamba kerítsem és kihasználjam, hanem azért, hogy segítsem, elesettségéből talpra állni, önmaga azonosságát, identitását megtalálni, hogy így maga is képes legyen az empátiára, vagyis a másokért élő, másokat felszabadító szeretetre.

Keken András életének titka véleményem szerint itt rejlik: empatikus ember volt, akinek a jézusi erkölcs nem csupán a teológiai etika elméleti kérdése volt, hanem életének tartalma és értelme. Ezért hiányzott belőle a közösségi élet két népszerű devianciája, torz magatartása: az egoista karrierizmus és a misztikus epigonizmus. Az egyik azért lép bele a má-

sik életébe, hogy azt önmaga számára kihasználja, majd ha már nincs reá szüksége, félredobja, – a másik azért közelít valakihez, mert nem találja önmagát, de nem meri bevallani saját gyengeségét, hanem rátelepszik, rátapad a másokra, hogy rajta élőködve elszívja annak életerőit, mint a gaz a nemes növényét. Eddigi életem során nem ismertem még egy embert, akitől annyira távol állt mind a karrierizmus, mind az epigonizmus, mint Keken Andrásétól. Empatikus ember volt a szó legtisztább és legmélyebb értelmében: csak önmagával azonos, de önmagától szabad, mindig másokért élő és szenvedő ember. Aki ismerte őt igazán, az tudja, hogy ez a jellemzés nem egy halott ember utólagos felmagasztalása, hanem a valóság mértani pontosságú rajza.

De hogyan vált ez az empátia kézzelfoghatóvá Keken András életében, annak különböző területein? A következőkben ezt szeretném néhány irányban bemutatni.

Keken András empatikus ember volt az egyházi közéletben. Szándékosan nem nevezem őt egyházpolitikusnak, mert nem volt az, nem is tartotta magát annak. Egyházpolitikája csak az államnak és a politikusoknak van. Az egyháznak nincs. Az egyháznak küldetése, üzenete van Istentől. A politika számára legalábbis közömbös, hogy van-e Isten. A politika a világ felől néz a világra. Az egyház mindenre, a politikára is Isten felől néz, és mindenki felé Isten üzenetét, törvényét és evangéliumát hirdeti és tanítja. A politizáló egyház fából vaskarika. Az egyházat uralni akaró politika igénye csupán. Olyan tetszetős, kívánatos, mert földi előnyökkel járó, sőt nehéz időkben egyenesen ajánlatos csapda, amelybe az elmúlt 40 év során sokan beleestek az egyházban. Keken András nem esett bele. Ez az elvi, teológiai alapállás kapcsolta össze őt mindhalálig Ordass Lajossal, akihez szétféphetetlen, mély barátság fűzte ugyancsak mindhalálig. Ezért ítélnék tévesen azok, akik kettőjüket szét akarják szakítani, sőt szembeállítani. Az természetes, hogy két ilyen hatalmas, önálló egyéniség nem utánozta egymást. Nem voltak egymás epigonjai. Sem a véleményük, sem a magatartásuk nem volt azonos minden helyzetben. De egy volt az alapállásuk: empatikus egyházi emberek voltak, akik "beleszenvedték" magukat a politikusok által meggyötört, megalázott és szétvert egyház helyzetébe és harmadik társukkal, Kende Györggyel együtt, sokaktól eltérően, egyházpolitikai, azaz állami karrier helyett a börtönt választották. Hozzájuk képest senkinek sincs igaza az egyházban, mert aki mártírokkal vitatkozik, az önmagát leplezi le.

Idetartozik az empatikus Keken András személyiségének még egy vonása, amit én karizmának, a Lélek különös ajándékának tartok: rendkívüli dialógus-képessége és dialógus-készsége. Abban a viharos tengerhez hasonló két évben, amíg mellette szolgálhattam, sokféle helyzetben és sokféle emberrel hallottam őt beszélgetni. Utánozhatatlan volt az a nemes egyszerű-

EMLÉKEZÜNK

ség, ahogy "megjelent" egy beszélgetésben, ahogyan megszólalt, ahogyan vitapartnerével elindult a második, vagy akár a harmadik mérföldre is, ahogyan behelyezkedett annak gondolatvilágába, érveinek szövevényébe, ahogyan észrevétlenül belekarolt és visszafordult vele az úton, hogy azután egyúttal jussanak el nem Keken András igazához, hanem az együtt, szabadon vállalt igazsághoz. Mestere volt a dialógusnak! És a türelemnek! Ahol mi már mind feladtuk a reményt, és úgy véltük, kár minden szóért, ott ő még tizszer-húszszor is megpróbálta, újakezdte. Pedig nem volt puhány, fordulatot adni a beszélgetésnek, ha látta, hogy partnere tudatosan meghamisítja az igazságot. De ilyenkor is nyitva maradt, és nem rajta múltott a dialógus sikere. Persze voltak, akik visszaéltek dialógus-készségével. Propagandára használták, félremagyarázták, ellene fordították. Ő tudta ezt. Hogyne tudta volna! De elviselte. A csalódás embereiben – régi ismerőse volt. De azt is tudta, hogy csak a szelídeké a jövő és csak a tisztaszívűek látják meg az Istent.

Most pedig tekintsünk életművének egy másik területére: Keken András mint tudós teológus is empátiás ember volt. Ez egyrészt azt jelentette, hogy mint tudós is megőrizte identitását. Eredeti gondolkodó volt, aki mások tudományos eredményeit mélyen átgondolta, de amit szelleme kohójából előhozott, az mindig saját, eredeti alkotás volt, nem másoktól elcsent utánzat. Vagyis nem volt sem epigon, sem tudományos karrierista, aki nem alkot újat, hanem mások eredményein élőködik.

Másrészt tudományos empátiája tartalmilag azt jelentette, hogy mélyen beleélt, behelyezte, "beleszenvedte" magát az egyház kétezer éves alapkérdésébe: hogyan kell a reá bízott, történeti köztötséggű üzenetet adekvát módon kifejeznie a változó korok és generációk számára? Ez a kérdés különösen is súlyossá lett a felvilágosodás óta, a természettudományos-technikai forradalom korszakában, amelyben ma is élünk, és amelyben régi, évszázados, évezredes evidenciák dőltek meg, vagy váltak kérdésessé. Nem véletlen, hogy Keken András teológiai gondolkodása az ún. közvetlen, hogy Keken András teológiai gondolkodása az ún. közvetlen teológiákhoz állt nagyon közel. Ezek a koncepciók ui. mind egyek abban a törekvésben, hogy az örök evangéliumot a mai ember életének tudományos feltételei között úgy kell meghirdetni, hogy annak megszólító örömét ne lehessen elutasítani mint tudományos képtelenséget. Keken András teljes empátiával, szellemisége, hite teljes latbavatásával harcolta ezt a nemes harcot, amely nem hajlandó lemondani sem az evangéliumról, sem a kortárs emberről.

Ezt az elmélyült teológiai munkát Keken András nem a maga dicsőségére kamatoztatta, hanem az igehallgató gyülekezet számára. Mint igehirdető is empátiás ember volt. A jó igehirdetésnek két fókuszja van: a textus és a gyülekezet. De két

EMLÉKEZÜNK

veszélye is van: ugyanez a kettő. Ha csak a textust látom magam előtt, de nem ismerem azokat, akiknek beszélek, akkor a még oly igaz prédikáció is elmegy a fejek felett. Ha viszont csak a gyülekezetre figyelek, akkor hamar elfogy a mondanivaló, megüresedik a prédikáció. A kettő egyensúlyára csak az empatikus igehirdető képes. Ilyen igehirdető volt Keken András. Aki hallgatta, azonnal otthon érezte magát a textusban és tudta, hogy ott éppen őróla, az ő életének kérdéseiről van szó. Azért volt oly lebilincselő, gazdagító minden prédikációja, mert teljes énjével merült bele mindkettőbe: a textusba is, a gyülekezetbe is. Ismerte mindkettőt. Tudta, mit kérdeznek a hallgatói és mit felel Isten igéje. Ez a "kérdézz-felelek!"-dialektika, pontosabban dialógus, minden kinyomtatott prédikációjában is megtalálható. Talán itt érhető leginkább tetten ma is az ő alázatos, empatikus szeretete. A tűz, a lobogás, amellyel beszélt, ma is érezhető a nyomtatott betűk mögött. Remélem, a készülő második kötete tovább fokozza ezt a megajándékozó, nagyszerű élményt.

Végül még egy életterületre hadd utaljak röviden. Talán a legfontosabbra: Keken András mint lelkipásztor is empatikus ember volt. Bárki fordult hozzá, azonnal beleélte magát annak helyzetébe, gondjába, bajába, és úgy beszélgetett tovább. Ezért keresték fel oly sokan és állandóan. A legkínosabb ügyekről is finom tapintattal, megértő jósággal tudott beszélgetni. Néhány szó elég volt, hogy a hozzá fordulóban megszűlessék a bizalom: ez az ember nem fogja elárulni, kifejezni életének feltárt titkait, nyomorúságait. Ő, akinek saját gyermeke nem volt, ezeket pásztorolt mint egy igaz, megértő, jó apa. Dialógus-készségéről, beszélgető művészetéről már szoltam. Ennek egyik legfontosabb vonása volt a csend, a hallgatás. Nagy türelemmel tudta végighallgatni a panaszkodót. Mindig sok dolga volt, de ezt nem érezte ideges sürgetés formájában beszélgető társával. Inkább azt a benyomást keltette, hogy ráér és most nincs fontosabb számára, mint ez a beszélgetés. Amikor pedig a hallgatás után halkán, szelíden megszólalt, csak úgy áradt szavaiból lelkének csendje, békesége, amit Isten előtt vergődő imádságaiban kapott ajándékol Istentől. Lelkipásztori szolgálatának volt még egy ritka vonása: ő nem csak beszélgető, hanem cselekvő lelkipásztor is volt. Majd az életrajza elsorolja, hogy ez az empatikus ember hogyan lépett ki önmagából, és hogyan élte, szenvedte bele magát feleségével együtt árva gyermekek sorsába, sorsüldözöttek inségébe, halálra keresett zsidók félelmébe és fájdalomba, és pedig nem csak lelki, szellemi, erkölcsi, hanem igen jelentős anyagi áldozattal is. Nem sokkal halála előtt mondta el nekem: egyszer hajszálon múltott, hogy üldözöttek rejtegetéséért bele nem lőtték a Dunába. Ő, aki oly széles perspektívában, universumban és világtörténelemben élt és gondolkodott, teljes figyelemmel tudott odafordulni a kicsik és gyen-

EMLÉKEZÜNK

gék felé, s hétköznapi gondjaikban egész lényével részt venni.

Kedves Testvérek! Csak abbahagyni lehet a felsorolást, befejezni nem, hogy miként mutatkozott meg Keken András életében empatikus lelkének önfeláldozó, másokért élő jósága. Szándékosan nem beszéltem a barátságunk emlékeiről. Részben azért, hogy ne kelljen nagyon elérzékenyednem, részben azért, mert a barátság titkát úgysem lehet szavakkal kifejezni. Bizonyára így van ezzel özvegye is, akitől persze szeretném kérni, hogy írja le egyszer nekünk szeretett férjének életét úgy, ahogyan ő, a feleség látta, átélte és visszaemlékezik rá.

Befejezésül még valamit. Azzal a kérdéssel kezdtem: mi volt ennek a rendkívüli életnek a titka? Így válaszoltam: e rendkívüli élet titka a sötét égbe fényt író reménység és az empátia, a mások életébe lépő, gyógyító részvét volt. A kettő közül bizonyára az empátia az elsődleges. Remény csak ott van, ahol szeretet van. Önmagából kilépő, másokért önmagát feláldozó szeretet. Ezért mondja a régi latin mondás, hogy a kereszt Jézus keresztje a mi egyetlen reményünk. Azért hadd kérdezzek tovább: mi volt Keken András élete titkának a titka? S hadd feleljek így: az Isten empátiája. Az az isteni szeretet, amely kilépett önmagából és a Názáreti Jézusban lehajolt, behajolt a mi emberi életünkbe azért, hogy talpra állítson bennünket, meggyógyítsa bűn és halál által megkötözött, tönkretett életünket és belevonjon az ő életébe, az áldozatos szeretet szabadságába és örök reménységébe. Ez az isteni szeretet ragadta meg mindig újra és formálta empatikus emberré Keken Andrást. Ezért volt az ő életének – legalábbis számomra – mindig karácsonyi hangulata. És ezért volt ő – sok baja, szenvedése ellenére – boldog ember. Sokszorosan áldott életére visszatekintve ez az ige jut eszembe: "Jól van, jó és hű szolgám, a kevésen hű voltál, sokat bízik rád ezután, menj be a te Urad örömébe!" (Mt 25,21) Nekünk pedig, akik még itt vagyunk, harcoljuk a hit harcát és emlékezünk az ő nagyszerű életére, ez az ige szól: "Eredj el és te is akképpen cselekedj!" (Lk 10,37)

Kedves Testvérek! Még két hét és itt a karácsony. Isten empátiájának boldog ünnepe. Kívánom, hogy Keken Andrásához hasonlóan mi is mindnyájan átélhessük ezt a boldog karányi örömet. Ha megtehetjük, majd karácsonykor gyűjtsünk meg az ő emlékére egy gyertyát a karácsonyfánkon, és adjunk hálát Istennek az ő sokakat gazdagító életéért.

Boldog karácsonyt kívánok!

EMLÉKEZÜNK

Dr. Keken András

Magamnak prédikálok

A cellám falára
Keresztet rajzoltam,
Eléje állottam,
Aztán prédikáltam,
Nem gyülekezetnek,
Csak árva szívemnek:

"Hirdetted: szenvedni
Kell a Szenvédőért,
Most türd a keresztet
Amit Atyád rád mért.
Ha porig aláznak,
Vérig meggyaláznak:
Ne feledd, övéi
Keskény úton járnak."

"Hirdetted: Krisztus a
Békesség szerzője,
Most tárd ki a szíved
És fogadd el tőle,
Amit átalszegzett
Kézzeel kínál néked:
Az elvehetetlen
Örök békességet."

"Hirdetted: Krisztus a
Bűnök Megváltója,
Szegény bűnösöknek
Nagy Szabadítója,
Nézd, ma rád mosolyog
A fájdalmas fáról
Meggyszabadít téged
Ördög rabságából."

"Hirdetted: Krisztus az
Üdvösség Királya,
Szent keze a mennyek
Kapuját kitarja,
Fogd meg a köntösét
S botorkálj utána,
Ahová Ő vezet:
Mennyei hazádba."

A cellám faláról
Vízcseppek csepegtek,
Árva két szememből
Könnycseppek peregtek.
De én feledve bajt
Nyirkos cellafalat,
Az értem szenvedő
Krisztus vére alatt
Nagypéntek ünnepén
Boldog voltam s szabad!

(1950. nagypéntek)

Dr. Boleratzky Lóránd

A két Zsedényi

Az evangélikus egyház történetében a Zsedényi név soha el nem múló fényességgel ragyog.

Zsedényi (Pfanschmied) Ede (1805-1879), aki előbb tiszai evangélikus egyházkerületi (1860-1875), majd utóbb egyetemes egyházi és iskolai felügyelő (1875-1879) lett, az 1859-ben kibocsátott császári pátens ellen határozott tiltakozásával tette nevét ismertté. A tiszai egyházkerület 1859. szeptember 27-én Késmárkon tartott közgyűlésén éles hangon követelte az egyház autonómiáját megszüntető pátens visszavonását és szabadon választandó zsinat összehívását.

Beszéde jeladás volt az egyháztól bitorolt jogok visszaszerzése iránt. Emiatt börtönbüntetésre ítélték, amit utóbb súlyosbíttak, továbbá nemességétől, udvari tanácsosi címétől, nyugdíjától megfosztották. Harcát mégis sikerrel vívta meg, mert büntetésének csak kisebbik részét kellett letöltenie és a császári pátenset is visszavonták és a kassaiak nagy örömujjongása közepette őt és társait szabadon engedték.

1875-ben választották meg egyetemes egyházi és iskolai felügyelőnek. Ezt a magas egyházi tisztséget azonban csak rövid ideig töltötte be, mert 1879-ben meghalt. Lőcsén, a családi sírboltban temették el. Ha valakire, akkor reá érvényes a mondás: facta loquuntur. Családja nem lévén, végrendeletében tekintélyes összeget: százezer forintot hagyott az egyházkerületekre, szegénysorsú néptanítók segélyezésére és az eperjesi tanítóképezde tápintézetének segítésére. 1/

dr. Zsedényi Béla (1894-1955) elődjéhez méltó módon - akinek unokaöccse volt - folytatta harcát az elnyomó hatalom ellen, de az ő sorsa mártírsors lett.

Aknasugatagon 1894. április 5-én, Máramaros megyében született. Gimnáziumi tanulmányait a nagyszebeni állami és a máramarosszigeti főgimnáziumban végezte, jogi tanulmányait pedig a máramarosszigeti református jogakadémián kezdte el és a budapesti tudományegyetemen fejezte be, ahol summa cum laude szerzett jog- és államtudományi doktorátust. Nyelvtudása alapján diplomáciai pályára készült és a tényleges diplomáciai állományba került, de 1914-ben a tiroli császári vadászrezredhez jelentkezett. Mint főhadnagy küzdötte végig az első világháborút, ahol megsebesült. Előbb Komárom thjf. város másodfőjegyzője, utóbb pedig főjegyzője lett. A csehszlovák állam eszme elleni izgatás címén a csehek letartóztatták és Prágába, majd Theresienstadtba internálták. A harctéren több

kitüntetést szerzett. 1924-ben a Johannita rend nagymestere a rend tiszteletbeli lovagjává nevezte ki és a rend nyakkeresztjét és csillagát adományozta neki. Komáromból való kiutasítása után Tolcsván telepedett le és olaszliszkai birtokán gazdálkodott. A Maléter István lemondásával megüresedett miskolci jogakadémiai közjogi tanszékre 1925-ben választották meg. 1928-ban a pécsi Erzsébet tudományegyetemen szerzett egyetemi magántanári képesítést. Jogtanári működése alatt számos közjogi, egyházjogi, politikai, társadalmi tanulmányt és cikket írt 2/. 1929-ben Magyarországon elsőként indította meg a sajtótudományi szemináriumot. Kitűnő előadó volt és előadásain mindig nagyszámú hallgatóság vett részt. Betegségére hivatkozással 1944 februárjában ötvenéves korában ment nyugdíjba. Éveken át a Felsőmagyarország, majd Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap szerkesztője volt, ahová nagy érdeklődésre számot tartó cikkeket írt.

Zsedényi Béla az evangélikus egyház életében is igen jelentős szerepet játszott. 1925-től kezdve a tiszai evangélikus egyházkerület helyettes jegyzője, 1927-ben pedig az egyházkerület világi főjegyzőjévé választják. Az 1934-37. évi zsinat munkájában igen tevékenyen vesz részt. A tolcsvai egyházközség felügyelője, miskolci presbiter és az egyetemes törvényszék bírója.

Az ideiglenes nemzetgyűlés elnökévé 1944. december 21-én választják meg Debrecenben 3/, 1945. január 26-tól az államfői tevékenységet ellátó Nemzeti Főtanács elnöke is. Az 1945. november 4-én megválasztott nemzetgyűlés a választójogi törvény által fenntartott 12 képviselői hely egyikére Kodály Zoltán és Tamási Áron mellett képviselőnek hívta be. Tizenegy hónapos államfői működése alatt a demokrácia megmentésére tett kísérletet az egyre inkább elhatalmasodó önkényuralommal szemben. Mint képviselő is elkeseredett harcot folytatott a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló javaslat ellen, mert a törvényjavaslatban visszaélések lehetőségét látta. Először a Polgári Demokrata Párt, majd a Magyar Függetlenségi Párt soraiban, — ez utóbbiban Moór Gyulával és Pfeiffer Zoltánnal együtt — vállvetve harcolt a párt felszámolásáig.

Zsedényi Bélának köszönhető, hogy a miskolci jogakadémia a fegyveres harcok befejeződése után azonnal megkezdhette működését. Turóczy Zoltán püspök pertörölése érdekében is fáradhatatlanul munkálkodott.

Ügyvédként működött 1950. május 24-én történt letartóztatásáig. Hosszú kihallgatások és kínzások után 1950. november 23-án ítélték el Kovágó Józseffel és Almássy Pállal együtt életfogytiglani fegyházra "kémkedés, háborús és népellenes bűntett" miatt koncepcióss per keretében. Állítólag letartóztatásának egyik indítéka az volt, hogy Szakasítssal együtt kezdeményezte a Wallenberg-szobor felállítását.

EMLEKEZÜNK

Először az Andrássy út 60-ba került, onnan a váci fegyházba, majd a Gyűjtőfogházba. Itt halt meg 1955. február 8-án gyomorrákban. (Egyik cellatárs szerint az örök bántalmazása következtében, lábtörés és ezzel kapcsolatban fellépett szívgyengeség miatt.) Holttestét a 301-es parcellában helyezték el teljesen titokban. Ma sem tudni pontosan, hogy hol pihen.

Így halt meg az új Magyarország első államfője.

Az ellene hozott ítéletet 1956. december 4-én a Budapesti Fővárosi Bíróság hatályon kívül helyezte és az eljárás megismétlését rendelte el. Ennek során derült ki, hogy Zsedényi Béla már 1955-ben a fegyházban meghalt és ezért az eljárást, büntethetőséget kizáró ok miatt megszüntette. 1963. december 9-én a Legfelsőbb Bíróság az eljárást a Legfőbb Ügyészség vádelejtése folytán szüntette meg, megállapítván, hogy az elhunyt politikus fizikai és lélektani kényszer hatása alatt tette meg beismerő vallomását és ártatlanul, törvénysértő módon ítélték el. Ezt a ténytet az Igazságügyi Minisztérium 1989. július 6-án kelt közelményben hozta a család és a közvélemény tudomására.

Születésének 95. évfordulóján hajtsuk meg tisztelettel és szeretettel az emlékezés zászlaját a magyarságért küzdő politikus, a kiváló jogtudós és nem utolsósorban egyházunk mármár feledésbe merült vértanúja előtt. Mint volt tanítványa hálával emlékezem lenyűgöző közjogi és nemzetközi jogi előadásaira és a vele folytatott beszélgetésekre és egyben mint a miskolci evangélikus jogakadémia nemzetközi tanszékén utódja különös szeretettel őrzöm nemes emlékét.

JEGYZETEK

- 1./ Zsedényi Ede életrajzi adataira nézve lásd: Haan Lajos: A magyarországi ágostai hitvallású evangélikusok egyetemes gyűlései és az egyetemes világi felügyelői hivatal. Budapest, 1882, 156-161.o.
- 2./ dr. Zsedényi Béla fontosabb munkái:
 - 1./ Az alkotmányjogi reformok politikai problémái. Pécs, 1925, 53.o. (Berzeviczy Emlékkönyvben)
 - 2./ A csehszlovák köztársaság alkotmánya. Miskolc, 1925, 47. o.
 - 3./ A magyarhoni ág.hitv. ev.egyház főtisztviselőinek részvétele az országgyűlés felsőházában. Miskolc, 1926, 44.o.
 - 4./ A képviselőjelölés. Miskolc, 1927, 24.o.
 - 5./ A törvényhatóságok képviselete az országgyűlésen. Miskolc, 1927, 191. o.
 - 6./ A vacuum iuris. Miskolc, 1928, 35. o.
 - 7./ Kossuth a realpolitikus (Miskolci Szemle) 1928. II.évf. 3.sz.
 - 8./ Miskolc szellemi élete és kultúrája. Miskolc, 1929, 167. o.
 - 9./ A sajtótudomány. (Sajtó c. folyóirat) 1929. 11-12. sz.
 - 10./ A sajtótudomány létjogosultsága és feladatai. Miskolc, 1929, 26.o.
 - 11./ A parlamenti munkamegosztás. Miskolc, 1929, 33. o.

EMLÉKEZÜNK

- 12./ Hierarchia és kyriarchia a magyarhoni ág.hitv.ev.egyház alkotmányfejlődésében. Miskolc, 1930. 116. o. (kiny. az Ágostai Hitvallás négyszázados évfordulójára kiadott emlékkönyvből).
 - 13./ Vitás közjogi kérdések. Miskolc, 1931.24. o.
 - 14./ Az Ügyvédi numerus clausus és a jogakadémiák. Pesti Napló 1931. június 4.
 - 15./ Molnár Kálmán magyar közjoga. Miskolc, 1931. 32. o.
 - 16./ Új választójogot. Miskolc, 1931. 48. o.
 - 17./ Az eperjesi ev. kollégium nemzetközi sorsa és jogi személyisége. Miskolc, 1933. 37. o.
 - 18./ A koronaöri méltóság és a képviselői mandátum nem összeférhetetlen. (Nemzeti Figyelő 1933. július 26.)
 - 19./ A kormányzói jogkör kiterjesztése. Miskolc, 1933. 29. o.
 - 20./ Üresedés és utódlás a kormányzói tisztben. Miskolc, 1937. 13. o.
 - 21./ A kormányzóválasztás. Miskolc, 1938. 15. o.
 - 22./ A felsőház új jogköre. Miskolc, 1938.
 - 23./ A magyar alkotmány fejlődése 1918-1938. Miskolc, 1939. 12. o.
 - 24./ A magyar alkotmányjog változásai és fejlődése 1918 óta. Miskolc, 1939. 12. o.
- 3./ Korom Mihály: Magyarország ideiglenes nemzeti kormánya és a fegyverszünet (1944-1945) Budapest, 1981. 412-413 oldalakon írja le Zsedényi megválasztásának körülményeit.

Megjegyzések

Az Országos Egyházi Közgyűlés határozataihoz

Egyházunk Országos Közgyűlése 1989. december 6-án Budapesten határozatot fogadott el, amelynek 4. és 6. pontja a mögöttünk lévő évtizedekkel és a hazánkban jelenleg folyó politikai, társadalmi és velük összefüggésben ábrázolt egyházi változásokkal foglalkozik.

E nyilatkozatot elégtelennek, több ponton hamisnak, egyházkra nézve megalázónak tartjuk, és ezért tiltakozunk ellene.

Élégtelennek tartjuk a nyilatkozat említett pontjainak általánosságban maradó fogalmazását. Egyúttal úgy véljük, hogy ez a törvényteleniségtől és konkrét bűnöktől távolságot tartó személytelenység hiteltelenné is teszi a javítási, változtatási szándék őszinteségét.

Visszatetszést kelt, hogy a nyilatkozat a hazánkban végbenemő történelmi változást, tudniillik az egypárt-állam letűnését ugyanolyan lelkesedéssel üdvözli, mint annak idején hivatalos megnyilatkozásaink magát az egypárt-államot.

Teológiai képtelenség és hamisan is cseng a 4. pont második mondata, amely az egykori vezetők – egyébként elnagyoltan jelzett – vétkei és tévedéseit "bánja".

Ugyanennek a pontnak a végén a gyülekezetekhez stb. intézett felhívásban az elmúlt évekből jól ismert – kegyes formába öltöztetett – támadást lehet felfedezni az egyházunkban jelentkező reformtörekvések ellen.

Mivel egyházunk teljes felső vezetése nyilvánvalóan egyetért a közgyűlési határozattal, úgy látjuk, hogy ennek említett pontjai csak a párt-állam-struktúrában gyökerező egyházvezetés hatalom-átmentésének eszközei és nem a múlt bűneitől való őszinte és radikális elfordulás jelei.

Mindezek miatt a közgyűlési határozat nem érheti el célját, nevezetesen, hogy közös munkára serkentsen egyházunk megújulásáért, hanem csak a vezetés iránti bizalmatlanságot növeli egyházunkban.

Ittzés János s. k.
 ifj. Zászkaliczky Pál s. k.
 Milán Gábor s. k.
 Lupták György s. k.
 Dr. Boros Péter s. k.
 Dr. Boleratzky Lóránd s. k.
 Zászkaliczky Pál s. k.
 Bárdossy György s. k.
 Wiszkidenszky András s. k.

Ittzés Gábor s. k.
 Dóka Zoltán s. k.
 Dr. Herényi István s. k.
 Magassy Sándor s. k.
 Cserhádi Péter s. k.
 Tekusné Szabó Izabella s.k.
 Fabiny Tamás s. k.

id. Magassy Sándor

Törvénykönyvünk előírása szerint az egyházmegyéknek, egyházkerületeknek, valamint az országos egyháznak "legalább három évenként" közgyűlést kell tartania (ET.II.65.84.101.§§.). Ez a rendelkezés nem tiltja ugyan meg azt, hogy az évszázados jól bevált szokás alapján évenként legalább egy közgyűlés legyen, gyakorlatilag azonban egy csapásra kiiktatja azokat egyházunk életéből. Logikus persze a maga nemében; az egyházi diktatúra-rendszerének még az agyonszabályozott közgyűlésekkel kapcsolatban is voltak félelmei és fenntartásai, ezért minden lényeges döntést a kisebb létszámú (és könnyebben manipulálható, kézben tartható) presbiteri szinten hozatott meg. A közgyűlések így elveszítették korábbi nélkülözhetetlen szerepüket, s egyre inkább ünneplő statisztaként jelentek meg minden harmadik esztendő második felében.

Valamikor egy-egy közgyűlés esemény volt az egyházban. Az új módi következtében azonban az érdeklődés egyre csökken, mivel a szűkre szabott időben leginkább csak az elnöki beszédekre, elnagyolt beszámolókra futja, érdemi munkára nem.

Múlt év őszén példa nélkül álló esemény történt az Északi Egyházkerület Budapesten tartott közgyűlésén. Egyik éber közgyűlési tagnak feltűnt, hogy az idő előrehaladtával egyre fogy a résztvevők száma. Létszámellenőrzést kért, melynek során megállapítást nyert, hogy a közgyűlés nem határozatképes. Ezért aztán szép csendben feloszlatták, majd pár hét elteltével újra összehívták a közgyűlést a még hátramaradt napirendi pontok megtárgyalására. Látszatmunka — dupla költséggel.

+++

Az egyházunkban folyó megújulási törekvések jegyében különböző csoportosulások, illetve "függetlenek" időnként összejöveteleket tartanak a MEVISZ rendezésében és házigazdái szerepvállalása mellett Budapesten. Legutóbbi együttlétükön a résztvevők egy csoportja beadványt készített és írt alá, melyben az országos közgyűlés néhány különösen is súlyos tévedést hordozó határozata ellen tiltakozik. A beadványra — melyet lapunk más helyén közlünk — érdemi válasz nem érkezett.

+++

Folyik a püspökválasztás az Északi Egyházkerületben. Amire a sorok megjelennek, már biztosan be is iktatták az új püspököt.) Folyik, és mindenképpen eredményesen be is fejeződik, annak ellenére, hogy számos óvás, tiltakozás, lemondás, javaslat igyekezett a "nagy hamarságnak" gátat vetni. Különös fátum üldözi egyházunk "reformvezetőségét". Eddig még egyetlen választás sem zajlott le komoly bajok begyűrűzése nélkül. Így vagyunk ezzel a mostanival is.

Érvényes Egyházi Törvénykönyvünk szerint ugyanis új püspököt csak az előző halála esetén, azt követően lehet választani. A — jelek szerint kellőképpen meg nem nézett — szöveg ugyanis így szól: "A püspököt a lelkészek sorából élethossziglan választják". (ÉT.II.90.§.1.). Az ember igazán nem tudja: a hatalom arroganciájával, vagy egyszerűen csak süket-séggel és vaksággal van dolga? Mert hiszen az ellenzéki óvásnak az volt a lényege, hogy előbb a rossz és guzsba kötő törvényeket kell sorra-rendre megváltoztatni egy zsinat keretében, s csak utána püspököt választani. Tisztességes választás a jelenleg érvényes "törvényes keretek között" nem valósítható meg.

Ezt a kiáltó képtelenséget azonban a püspökválasztást elrendelő határozat még túl is licitálja. Megfelelkezik ugyanis arról, hogy csak olyan püspöki állásra lehet kiírni a választást, amely megüresedett. Márpedig a múlt év végén tartott egyházkerületi ülésen csak egy püspöki szándéknyilatkozat hangzott el a nyugdíjaztatást illetően, amely még nem jelentette magát a nyugalomra lépést is! A választást elrendelő hivatalos iratban sem szerepel a nyugalomra lépés dátuma. Meg nem erősített hírek szerint 1990. március 1-vel lépne érvénybe a nyugdíjazás. E kis bizonytalanság ellenére is világos, hogy az a püspök, akinek utódát február közepéig bezárólag meg kellett választani, ebben az időpontban még aktív püspöki szolgálatban volt! Ennélfogva "reformvezetőségünknek" sikerült egy újabb, példa nélkül álló választási újítással bevonulni egyházunk történelmébe, természetesen a "törvényesség" jegyében.

Vajon mi lesz a következő lépés? És meddig mehet ez még így tovább?

+++

Jézus idejében még magától értetődő volt, hogy "új bort se töltenek régi tömlőbe, mert a tömlő szétreped: a bor is kiömlik, a tömlő is elpusztul; hanem az új bort új tömlőbe töltik, és akkor mindkettő megmarad." (Mt 9,17.).

Nem lehetne ezt alkalmazni végre a reformtörekvések esetében is?

Tájékoztatási verseny?

A Keresztyén Igazság 4. (decemberi) számában a 38. oldalon közölt összefoglalóban egy olyan megállapítást tettem, amely időközben elveszítette aktualitását. Ott azt írtam, hogy folyóiratunkban jön a Testvéri szó első hazai sajtóközlése. Ezt helyre kell igazítanom. Az Evangélikus Élet 1989. november 12-i száma ui. dr. Frenkl Róbert bevezetőjével közli a nevezett iratot. A tárgyilagosság megkívánja tőlem ezt a korekciót, még akkor is, ha egy negyedévenként megjelenő folyóirat a naprakész tájékoztatást illetően hátrányban van egy hetilappal szemben, s így a vele szemben támasztott igényeknek ezt figyelembe is kell venni. Mégis örömmel teszek eleget ennek az erkölcsi kötelességemnek, mert ebben az eseményben (és az utóbbi időben a lapunkkal "versenyre kelt" Evangélikus Élet egyéb híradásaiban is) az új folyam indításakor megfogalmazott szerkesztői beköszöntőnknek legalább egyik célkitűzését megvalósulóban látjuk: "Feladatunknak tartjuk, hogy tárgyilagossá és nyílt tájékoztatással állandó kontrollt valósítsunk meg egyházi közéletünkben. Ezzel szeretnénk az igazság kimondására szorítani azokat, akik eddig féligazságokkal és az igazság meghamisításával vezették félre az egyházi közvéleményt." (Keresztyén Igazság, 1989/1-2. sz. 3. old.)

Ennek a "versenynek" csak egy nyertese lehet, mégpedig egyházunk közvéleménye...

Helyreigazítás

A Keresztyén Igazság új folyamának 3. számában a 22. oldalon lévő szerkesztői megjegyzéshez dr. Frenkl Róbert észrevételt juttatott el szerkesztőségünkhöz. Kérése alapján közöljük, hogy a Testvéri szó főtí, 1985. november 13-i első együttlétén dr. Frenkl Róbert "A világi elem a ma és a holnap egyházában" címmel tartott előadást. A szerző közlése szerint ennek rövidített változata a Teológia c. folyóirat 1988/4. számában található.

Ittész János

A jelentős papír- és póstköltség drágulása tette szükségessé folyóiratunk költségének széreny emelését. Az évi előfizetés 200 Ft, az egyes szám ára 50 Ft. Ehhez a kényszer-lépéshez Olvasóink, előfizetőink megértését kérjük.

A kiadóhivatal

A Keresztyén Igazság új folyamának 5. számát (1990. 1.sz.) tartja kezében az olvasó. Folyóiratunknak ez a száma Scholz László böjti meditációjával indul. - A tanulmányok sorát néhai Karner Károly teológiai professzornak egy másodközlésben hozott (megjelent a Római levél magyarázatának függelékében) tanulmánya nyitja. Az "Igaz, igazság, Isten igazsága" cím alatt a szerző a címben megjelölt alapvető bibliai fogalmak teológiai vizsgálatát végzi el. - Az Ordass Lajos Baráti Kör 1989 őszén (szeptember 23-án, és október 28-án) tartott tanulmányi gyűlésén két előadás hangzott el az egyházfogalom és egyházjog témájáról. Ezeket közöljük itt, mint a magyarországi evangélikus egyházban tartandó zsinathoz előkészítés és hozzájárulás. Dóka Zoltán Egyház és egyházjog az Újszövetségben címmel foglalkozik a kérdés biblia-teológiai aspektusai-
val; Scholz László pedig Az egyház meghatározása a lutheri reformációban cím alatt bemutatja Luther reformátori küzdelmét az igaz egyházfogalomért: csak Isten igéje, a szentségek és az igaz hit az egyház lényege, ennek fényében az egyházjog másod-, harmadrendű kérdés. - Bolteratzky Lóránd ismerteti az új lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvényt és annak hivatalos indoklását. A törvény végleges szövege több ponton is eltér az előterjesztéstől. - Az Emlékezőnk rovatban három írást közlünk. Komjáthy Miklós Mályusz Elemérre, Dóka Zoltán Keken Andrásra (Keken Andrástól egy verset is közlünk itt), Bolteratzky Lóránd pedig a két Zsedényire, Edére és Bélára emlékezik. A Fórumba az Országos Közgyűlés határozataiban mutatkozó ellentmondásokra mutat rá egy közös nyilatkozat.

+++

Der Leser hat die Fünfte Folge (1990. Nr. 1) der neuen Ausgabe der Christlichen Wahrheit vor sich. Diese Folge unserer Zeitschrift beginnt mit einer Fastenmeditation von László Scholz. Die Reihe der Studien eröffnet die Zweitpublikation einer Arbeit des verewigten theologieprofessors Károly Karner (erschienen im Anhang der Auslegung des Römerbriefes). Der Verfasser unterzieht unter dem Tite "gerecht, Gerechtigkeit, die Gerechtigkeit Gottes" die im Titel genannten biblischen Begriffe einer theologischen Prüfung. - Gelegentlich der Studientagung der Ordass-Lajos-Gesellschaft (am 23. September und 28. Oktober 1989) hörten wir zwei Vorträge über das Thema Kirchenbegriff und Kirchenrecht. Diese veröffentlichten wir als Vorbereitung und Beitrag anlässlich der bevorstehenden Synode der Evangelischen Kirche Ungarns. Zoltán Dóka befasst sich unter dem Titel Kirche und Kirchenrecht im Neuen Testament mit den biblisch-theologischen Aspekten dieser Frage; László Scholz hingegen legt unter dem Titel Definition der

Kirche in der lutherischen Reformation Luthers reformatorischen Kampf für den richtigen Kirchenbegriff dar: Nur das Wort Gottes, die Sakramente und der wahre Glaube sind das Wesen der Kirche, in diesem Lichte ist das Kirchenrecht eine Frage zweiten oder dritten Ranges. — Lóránd Boleratzky erörtert das neue Gesetz Nr. IV. vom Jahre 1990 über "Die Gewissens- und Religionsfreiheit sowie die Kirchen" und dessen offizielle Begründung. Der endgültige Wortlaut des Gesetzes weicht sogar in mehreren Punkten von der Vorlage ab. — In der Rubrik In memoriam veröffentlichten wir drei Schriften: Miklós Komjáthy erinnert an Elemér Mályusz, Zoltán Dóka an András Keken bringen wir hier auch ein Gedicht), Lóránd Boleratzky aber an die beiden Zsedényis, Ede und Béla. — Im Forum weist eine gemeinsame Erklärung auf die sich im Beschluss der Landesversammlung erweisenden Widersprüche hin.

+++

This fifth issue of the new series of the periodical Keresztény Igazság (Christian Truth) starts with a Lenten meditation by László Scholz. — The first essay in this issue is a study by the late Károly Karner, professor of Theology, reprinted from his commentary to the Letter to the Romans, where it was published as an Appendix. Under the title "Righteous, Righteousness, God's Righteousness", the author gives an analysis of the basic biblical issues indicated in the title. — At the study conferences of the Lajos Ordass Society in the autumn of 1989 (September 23rd and October 28th), two lectures were given on themes of the notice of the church and the problems of church law, as a preparation for the coming law-giving "synod" of the Lutheran Church in Hungary. Both of them are printed in this issue. In the first one, Zoltán Dóka discusses the biblical-theological aspects under the title Church and Church Law in the New Testament. In the second one, László Scholz shows the fight of Luther for the true notice of the church, under the title "The notice of the Church in the Lutheran Reformation": only the Word of God, the sacraments and the true belief belong to the very essence of the church; in the light of this the church law becomes a secondary or third rang question. — Lóránd Boleratzky informs about the new Hungarian law No. IV of 1990 concerning "the freedom of conscience, the freedom of religion and the churches" and its official explanation. The final text of the law differs on several points from the original proposal. — In the unit "Obituary" three articles are printed: one by Miklós Komjáthy on Elemér Mályusz, a second one by Zoltán Dóka on András Keken (here also a poem by András Keken is reprinted), and the third one by Lóránd Boleratzky on the two Zsedényi's; sc. Ede and Béla. — In the last unit, Forum, a common statement shows a number of contradictions in the last decisions of the General Assembly of the Lutheran Church in Hungary.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Az ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR elnökségének és a MEVISZ elnökségének közös pályázata az evangéliumok ismeretéből.

A pályázat címe: AZ ÚJ ÉLET – JÉZUS KRISZTUS

A pályázat célja: a pályázatban résztvevők minél jobban mélyedjenek el az evangéliumok ismeretében.

A pályázat formája:

A pályázat két fordulós.

Az első forduló egy írásbeli dolgozat, amely foglalkozik a Jézus által felkínált új élet mai aktualitásával. Hogyan lehet felfedezni az evangéliumokban a XX. század embere számára az Isten üdvözítő szándékát.

A második forduló egy szóbeli vetélkedő, amelyen az első forduló eredménye alapján vesznek részt a pályázók. Itt a négy evangélium ismeretéről kell számot adni. A második forduló nyilvános.

A pályázat feltételei:

A pályázatot két korcsoportban hirdetjük meg. Az I. korcsoport 14-18 év között; a II. korcsoport 18-30 év között. A pályázaton bárki résztvehet, akinek nincs teológiai képzése.

A pályadíjak összege – korcsoportonként:

I. díj: 5.000 Ft

II. díj: 3.000 Ft

III. díj: 2.000 Ft

Ajánlott irodalom:

Máté evangéliuma, Karner Károly (Ker. Igazság, Sopron 1935.)

Márk evangéliuma, Óka Zoltán (Ev. Sajtó. Bpest, 1977.)

Lukács evangéliuma, Prőhle Károly (Ev. Sajtó. Bpest, 1966.)

János evangéliuma, Karner Károly (Magyar Luther Társaság, Bpest, 1950.)

A pályázat lefolyása:

Az első forduló pályaműveit 1990. augusztus 31-ig kell beküldeni az Ordass Lajos Baráti Kör címére (1114 Budapest, Bocskai u.10.). A második fordulóra ez év őszén kerül majd sor. A második forduló időpontjáról értesítjük majd a pályázókat és az érdeklődőket.

Budapest, 1990. március 15-én

ifj. Zászkaliczky Pál s.k.
a MEVISZ titkára

id. Kendeh György s. k.
az OLBK titkára

E számunk szerzői

Boleratzky Lóránd dr. ny. ügyvéd	- Budapest
Dóka Zoltán gyűl. lelkész	- Hévízgyörk
Komjáthy Miklós dr. ny. főlevélt.	- Budapest
Magassy Sándor id. gyűl. lelkész	- Bakonyszombathely
Scholz László ny. lelkész	- Budapest

+++

Kedves Olvasók!

Folyóiratunk ezévi 1. számában Olvasóink emlékezetébe szeretnénk idézni a KERESZTYÉN IGAZSÁG új folyamának 1. számából a SZERKESZTŐI BEKÖSZÖNTŐ néhány gondolatát:

"Egyházunkat nagy teológia-szellemi-erkölcsi adósság terheli. Az Ordass Lajos Baráti Kör azzal a céllal alakult, hogy törlessze ezt az adósságot. A Kör célja "Ordass Lajos püspök (1901-1978) szellemi örökségének, mély evangéliumi hitének, az egyházzal és a magyar nemzettel kapcsolatos iránymutató szolgálatainak az ébrentartása". Alapszabályunk szerint a "Baráti Kör az egyháznak az evangéliumból fakadó megújulásáért és belső rendjéért, autonómiájáért, a lelkiismereti és vallásszabadságáért tevékenykedik".

Úgy véljük, hogy az igazságot kutató és kimondani akaró céljainkkal összhangban áll, ha egy olyan folyóirat szellemi-lelki örökségét valljuk a magunkénak, amely egykor az "igazságos kritikát", "az igazságért való elszánt küzdelmet", "a teológiai kutatás elősegítését", "az egyház elfeledett értékeinek a feltárását", "az egyházi élet megújulását" tűzte zászlajára, s a mi törekvéseinkhez hasonlóan a krízissel való tudatos szembenézés igényéből született. Ez a folyóirat a Karner Károly teológiai professzor (1897-1984) által szerkesztett, s 1934 és 1945 között rendszeresen megjelenő KERESZTYÉN IGAZSÁG volt, a két világháború közötti magyar evangélikus értelmiség lapja, amelynek végig belső munkatársa volt Ordass Lajos is".

A SZERKESZTŐK

Folyóiratunkban megjelent cikkekhez, tanulmányokhoz kapcsolódó hozzászólásokat, észrevételeket kérjük a szerkesztőbizottság címére küldeni (1114 Budapest, XI. Bocskai út 10.)

+++

A folyóirat könyvárusi, utcai forgalomba nem kerül, a kiadóhivatalban szerezhető be. A folyóirat terjesztéséhez a Baráti Kör tagjainak és Olvasóinak segítségét kérjük.